

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Євроінтеграційна політика Республіки Молдови наприкінці XX – поч. XXI ст.»

Виконала студентка VI курсу,
групи ММВ – 61,
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
освітньо-професійної програми
“Міжнародні відносини”
Яковлева Анастасія Олександрівна
Керівник – канд. іст. наук. ст. вкл
Корнійчук Л.В.

Рецензент -

Робота допущена до захисту
(протокол № ___ засідання кафедри міжнародних відносин від ____ 2020 року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____
Тетяна СИДОРУК

Острог 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ГЕОПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА.....	13
Висновок до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ ДЕРЖАВИ.....	30
2.1. Передумови та процес підписання Угоди про партнерство та співробітництво 1994 року.....	30
2.2. Роль Плану дій 2005 року у відносинах ЄС та Молдови.....	36
2.3. Співпраця у рамках «Східного партнерства».....	41
2.4. Імплементация Угоди про асоціацію Молдови та ЄС.....	47
Висновок до розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У ВІДНОСИНАХ ЄС ТА МОЛДОВИ.....	54
3.1. Основні досягнення у відносинах ЄС та Молдови.....	54
3.2. Проблеми Молдови на шляху до європейської інтеграції.....	63
Висновок до 3 розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	94
Додаток А.....	94
Додаток Б.....	95
Додаток В.....	96
Додаток Г.....	97
Додаток Д.....	99

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

EUBAM – Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ГР – Гагаузька Республіка

ДПМ – Демократична партія Молдови

ЄЕС – Європейська економічна спільнота

ЄПС – Європейська політика сусідства

ЗВТ – Зона вільної торгівлі

ЗЗД – Заходи зміцнення довіри

ЗМІ – Засоби масової інформації

ЛДПМ – Ліберально-демократична партія Молдови

ЛП – Ліберальна партія

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МСП – малі та середні підприємства

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ПМР – Придністровська Молдавська Республіка

РМ – Республіка Молдова

РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка

РФ – Російська Федерація

СНД – Союз незалежних держав

УПС – Угода про партнерство та співробітництво

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЦСЄ – Центрально Східна Європа

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність обраної теми полягає в тому, що сучасний глобальний світ нерозривно пов'язаний із процесами глобалізації та інтеграції. Зараз низка держав є членами певних організацій, від яких залежить їх розвиток та положення на міжнародній арені. У постбіполярний період безпека та розвиток кожної держави досить часто залежить від інших учасників міжнародних відносин, тому для досягнення своїх національних інтересів держави воліють належати до дієвих міжнародних організацій, однією з яких є Європейський Союз, головною метою якого є стабільний розвиток своїх членів, забезпечення безпеки та економічного процвітання і запобігання тероризму та бідності. Зважаючи на такі глибокі зміни світового устрою, Республіка Молдова не може залишатися осторонь. Будучи колишньою державою Радянського Союзу, РМ завжди відчувала політичний вплив від Російської Федерації, що вплинуло на невизначеність її зовнішньої та внутрішньої політики у подальші роки. Після проголошення незалежності перед країною постала низка питань і нових проблем стосовно подальшого зовнішньополітичного курсу, вирішення наявного конфлікту на території Придністров'я та визначення своєї політичної орієнтації. Будучи молодою, новою державою без досвіду, Молдова мала вибрати напрямок свого розвитку. Зважаючи на той факт, що Республіка Молдова не володіє великою кількістю власних ресурсів, і є економічно та політично залежною, і передусім від Російської Федерації, вона обрала курс на європейську інтеграцію. Тому зараз, Республіка Молдова все більше стає залежною від процесів, які розвиваються на Заході. Починаючи із проголошення незалежності і закінчуючи сьогоднішнім Молдова постійно розвиває та поглиблює відносини з ЄС, однак на шляху до євроінтеграції перед країною постає низка проблем, які впливають на розвиток відносин між сторонами.

Окрім вищезазначених компонентів, дана тема є актуальною для України. Молдова і Україна – дуже схожі держави. Вони мають спільну історію, кордон, схожі економіки, проблеми та інтереси. З одного боку, дослідження досвіду

Молдови на шляху до європейської інтеграції може стати прикладом для України ведення успішної проєвропейської політики РМ. З іншого боку, аналіз даної теми може показати досягнення та невдачі у співпраці ЄС та Молдови та надалі допоможе у виборі дієвої стратегії, щодо вирішення нагальних питань, які на сучасному етапі турбують як Молдову, так і Україну. На сьогоднішній день на території обох держав є самопроголошені території, на яких поширюється вплив Російської Федерації, обидві країни потерпають від економічної та політичної кризи, тому схожі проблеми можуть стати стимулом для розвитку двосторонніх відносин між сторонами та об'єднання сил у подоланні спільних проблем. Крім цього, оскільки в обох державах діє курс на європейську інтеграцію, державам необхідно співпрацювати разом та спільно діяти на шляху до інтеграції з ЄС.

Зважаючи на вищеперераховані фактори, досліджувана тема є досить актуальною. Проаналізувавши дану тему, можна буде простежити розвиток відносин між Молдовою та ЄС, простежити за основними викликами, які стоять перед Молдовою на її шляху до євроінтеграції та визначити головні досягнення та перспективи їхніх відносин. Також для Молдови є важливим вивчення політики Європейського Союзу, адже це напряму впливає на національний інтерес та зовнішню політику країни, особливо, у часи коли ЄС активно розвиває східний вимір своєї зовнішньої політики. Проєвропейський вибір Молдови гарантує країні покращення власної економіки, сприяння стабільності, імплементацію ефективних реформ, забезпечення безпеки та контролю на кордонах та вирішення наявних конфліктів та проблем. Окрім того, будучи членом сильної та дієвої міжнародної організації, Молдова матиме змогу брати участь у глобальних процесах та зможе стати регіональним лідером. Відтак, актуальність теми не викликає сумнівів, а її дослідження сприятиме формуванню цілісної картини розвитку зовнішньої політики держави.

Стан наукової розробки теми. Тема стосунків Молдови з Європейським Союзом була висвітлена у статтях політологів, соціологів та економістів як з пострадянського простору, так і Заходу. Теоретико-методологічні підходи до

проблем інтеграції можна зустріти у представників різних політичних шкіл – американської, британської, французької: Н. Нігент¹, Б. Розамонд².

Такі політологи як К. Гінея та В. Чиріле вивчали загальний контекст відносин між ЄС та Молдовою. Вони проаналізували угоду про асоціацію та безвізовий режим для громадян Молдови. Також цілий розділ вони присвятили питанню: чи є у Молдови шанс зробити для ЄС Східне партнерство змістовною політикою³.

Історичний аспект розвитку відносин між ЄС та Молдовою розглянув А. Гудим. Крім того, він вивчає перспективи розвитку відносин Молдови із Заходом та детально розглянув політику Східного партнерства⁴.

У політологічних дослідженнях вчених В. Мошняга⁵ та Г. Руснак⁶ вперше було проаналізовано еволюцію концепції зовнішньополітичної концепції РМ і фактори обумовлені її формування.

Питанням геополітичних детермінантів зовнішньої політики Молдови займається низка вчених, зокрема молдовські, українські та західні. Українськими вченими, які вивчають дане питання є М.С. Дорошко⁷ та О.М. Паламарчук⁸. Також питанням вибору зовнішньополітичного курсу займався В. Андрієш у своїй праці «Детермінанти євроінтеграції Молдови після розпаду Радянського Союзу»⁹.

¹ Nigent N. The government and politics of the European Union. – New-York: Palgrave macmillan, 2003

² Rosamond B. Theories of European Integration / B. Rosamond. – New-York: Palgrave macmillan, 2000.

³ EU – Moldova negotiations. URL: <http://www.soros.md/files/publications/documents/EU-Moldova%20Negotiations.pdf> (дата звернення 10.10.2020)

⁴ Гудим Анатолій. Республіка Молдова та Європейський Союз як партнери. URL: <http://www.cisr-md.org/pdf/0208%20Moldova%20and%20EU%20as%20partners%20RUS.pdf> (дата звернення 13.10.2020)

⁵ Мошняга В., Даний Т., Цуркану В., Общественное мнение Республики Молдова о внешней политике страны, Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale, Chișinău, CCIN «Perspectiva», 1998; Мошняга В., Илашук Д., Спинея Ф., Завтур А., Конфликт в Молдове: опыт этнополитологического анализа. – Кишинев, 1992.

⁶ Мошняга В., Руснак Г. «Приднестровское урегулирование после Стамбульского саммита: состояние и перспективы» // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), Chișinău: USM, Partea XIV. – 2000.

⁷ Дорошко М.С., Шпакова Н.В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 204 с.

⁸ Паламарчук О.М. Геополітичне положення України (сутність і основні риси) // Укр.географ.журнал. –1994. – №3. – С. 40-61.

⁹ Андриєш В. Детермінанти и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. URL: https://inp.uj.edu.pl/documents/3905854/144958699/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf/d7252dbc-5e2f-4109-aeac-088b2c4db4ef. (дата обращения 13.10.2020)

Питання Східної політики Європейського союзу досліджує у своїх працях Т.В. Сидорук¹⁰. У своїх працях авторка досліджує Європейську політику сусідства, результати та досягнення Східного виміру політики ЄС.

Також низка праць присвячено саме проблемам Молдови на шляху до європейської інтеграції. Зокрема польські вчені М. Кошеньковський та К. Калус у своїй праці «Відносини Молдови з Європейським Союзом»¹¹ досліджували процес становлення відносин та виклики які стоять перед Молдовою, окрім того, увагу приділено проблемі Придністров'я та Гагаузії. Такий вчений, як Станіслав Секрієру у своїх працях вивчав проблему Придністровського конфлікту та шляху його вирішення¹². Польські вчені досліджували також історію відносин Молдови та ЄС, зокрема Я. Врубель у своїй праці «Європейський Союз і Молдови»¹³.

Крім того, уваги заслуговує дослідження О. Войтюк, яка у праці «Перспектива стосунків Молдови з Європейським союзом» дослідила історію відносин між сторонами, проаналізувала актуальну геополітичну ситуацію в регіоні та охарактеризували перспективи розвитку відносин між сторонами¹⁴.

Питанням відносин Молдови та ЄС цікавляться і західні вчені. Зокрема нідерландські вчені: Франческо Саверіо Монтесано, Тоні ван дер Тогт і Вутер Цверс у своїй праці «Європеїзація Молдови» дослідили політику ЄС стосовно Молдови, описали основні проблеми присутні у Молдові, охарактеризували

¹⁰ Сидорук Т. В. Десять років східному партнерству: час для перегляду / Т. В. Сидорук // Політичне життя. – 2018. – № 1. – С. 138-151; Сидорук Т. В. Європейська політика сусідства як інструмент посилення безпеки на кордонах ЄС / Т.В. Сидорук // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – Вип. 19. – С. 402-411; Сидорук Т. В. Східна політика Європейського Союзу на початку XXI ст. / Тетяна Сидорук. – С. 316–325.

¹¹ Całus K. Relations between Moldova and the European Union. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324223071_Relations_between_Moldova_and_the_European_Union. (last accessed 16.10.2020)

¹² Secieru S. Moldova on the path to Europe: not yet irreversible. 2014. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1007/s12290-014-0289-3>. (last accessed 17.10.2020); Secieru S. Transnistria Zig-zagging towards a DCFTA / Stanislav Secieru // Transnistria / Stanislav Secieru. – С. 2–3.

¹³ Wróbel J. The European Union and Moldova, *CES Studies* URL: http://pdc.ceu.hu/archive/00002229/01/eu_and_md.pdf?fbclid=IwAR0ozlFqB4JTK66xTaPbBO3dGDR_ymn0rZ9DR5yKwPeAGtuptMAh-t5r5k. (last accessed 15.10.2020)

¹⁴ Voytyuk O. Perspektywa stosunków Mołdawii z Unią Europejską w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i programu Partnerstwa Wschodniego na tle aktualnej sytuacji geopolitycznej. 2014. URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2971/1/Studia_Podlaskie_22_Voytyuk.pdf?fbclid=IwAR0miO12uC7AURDGmyW0y5AEDjWeIBg9O-Px817YIy4TIORgqBqFU7xQ8BE. (last accessed 05.10.2020).

досягнення та рекомендації стосовно подальшого розвитку відносин між сторонами¹⁵.

Отже, аналізуючи ступінь вивченості теми євроінтеграційної політики Молдови та розвиток відносин між РМ та ЄС, можна зробити висновок, що даною темою цікавляться та вивчають багато вчених. Окрім окремих праць науковців, ЄС на своїх офіційних сторінках публікує аналітичні доповіді, результати та рекомендації для Молдови. У працях вчених вже було проаналізовано зовнішню політику Республіки Молдова в контексті інтеграції до Європейського Союзу, було вивчено історію відносин між РМ та ЄС та частково також увага приділяється питанню перспектив розвитку відносин між Молдовою та ЄС. Однак, незважаючи на високий ступінь вивченості даної теми, досі не було застосовано комплексного підходу до вивчення усієї історії відносин Молдови та Європейського Союзу, бракує інформації щодо сучасних проблем у відносинах та більше уваги необхідно приділити практичним питанням, що стосуються подальшого вступу Молдови до європейських структур.

Мета роботи – вивчити та проаналізувати євроінтеграційну політику Республіки Молдова наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Для досягнення мети необхідно виконати наступні **завдання**:

1. Дослідити геополітичні детермінанти євроінтеграційної політики Республіки Молдова.
2. Проаналізувати розвиток відносин Республіки Молдова з Європейським Союзом.
3. Дослідити політику Молдови після проголошення незалежності та розглянути Угоду про партнерство та співробітництво між ЄС та Молдовою.
4. Визначити основні сфери співпраці Молдови і ЄС у контексті Східного партнерства.
5. Вивчити передумови та процес підписання Угоди про асоціацію.

¹⁵ Montesano F. The Europeanisation of Moldova: Is the EU on the Right Track, *Clingendael Report*. 2016. URL: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Clingendael%20Report%20The%20Europeanisation%20of%20Moldova%20-%20July%202016.pdf>. (last accessed 10.10.2020).

6. Охарактеризувати досягнення у відносинах між ЄС та Молдовою
7. Проаналізувати основні проблеми та виклики перед Молдовою та дослідити як вони впливають на відносини Молдови з ЄС.

Об’єктом дослідження є зовнішня політика Молдови. **Предмет** дослідження – особливості розвитку відносин Республіки Молдови та Європейського Союзу у контексті євроінтеграції.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 1991 року до 2020 року. Нижня хронологічна межа обумовлена проголошення незалежності Молдови та початком самостійного ведення своєї зовнішньої політики, а також пошуком ключового вектору зовнішньополітичної орієнтації. Верхня хронологічна межа обумовлена сучасними актуальними тенденціями у відносинах ЄС та Молдови.

Джерельна база. Джерельну базу досліджень складають договори підписані між Європейським Союзом та Молдовою, а саме: Угоди про партнерство та співробітництво¹⁶, Договір про Вільну торгівлю з Республікою Молдовою¹⁷, Договір про Партнерство у сфері мобільності¹⁸, План дій ЄС-Молдова¹⁹ та Угода про асоціацію²⁰. До другої групи варто віднести статистичні відомості, які показують динаміку кількісних показників торговельно-економічних відносин між ЄС та Молдовою та соціальні опитування громадян Молдови²¹. Також при вивченні даної теми використовувались коментарі

¹⁶ Partnership and Cooperation Agreement. 1994. URL: https://web.archive.org/web/20070712035250/http://www.delmda.ec.europa.eu/eu_and_moldova/pdf/pca_moldova_en.pdf (last accessed 07.10.2020).

¹⁷ Deep and Comprehensive Free Trade Area EU-Republic of Moldova. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/moldova/documents/eu_moldova/argumentaire_en.pdf. (last accessed 08.10.2020).

¹⁸ Mobility partnerships as a tool of the Global Approach to Migration. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/mobility_partnership_global_approach_2009_en.pdf. (last accessed 12.10.2020).

¹⁹ EU/MOLDOVA ACTION PLAN. 2005. URL: https://web.archive.org/web/20070712035306/http://www.delmda.ec.europa.eu/eu_and_moldova/pdf/moldova_enp_ap_en.pdf. (last accessed 09.10.2020).

²⁰ ASSOCIATION AGREEMENT, *Official Journal of the European Union*. 2014. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=ro](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=ro). (last accessed 08.10.2020).

²¹ Валовий внутрішній продукт Молдови, 1990-2018, *Макроекономічне дослідження*. URL: <https://be5.biz/makroekonomika/gdp/md.html>. (дата обращения 18.10.2020); ANNUAL SURVEY REPORT: REPUBLIC OF MOLDOVA. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-06/EUNEIGHBOURS%20east_AS2020report_MOLDOVA.pdf. (last accessed 18.11.2020); Facts and figures about eu-moldova relations. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_summit_factsheet_moldova_eng.pdf. (last accessed 15.11.2020).

представників ЄС та РМ щодо двосторонньої взаємодії, які теж сприяють формуванню цілісної картини євроінтеграційної політики Молдови²². Загалом джерельна база є достатньою репрезентативною для написання наукової роботи.

Методи дослідження. Для дослідження даної тематики використано низку загальнонаукових та спеціальнонаукових методів. Методи аналізу та синтезу сприяли комплексному вивченню складової відносин Молдови та ЄС. Застосування методів дозволило якісно проаналізувати економічні, політичні та суспільні явища у відносинах між сторонами. Використання методу дедукції сприяло комплексному вивченню політичної складової відносин ЄС та Молдови. За використання методу індукції були вивчені та проаналізовані окремі події та визначений їхній причинно-наслідковий зв'язок. За методом абстрагування було визначено та виділено основні геополітичні детермінанти зовнішньої політики Молдови, за яким слідував метод узагальнення, що дозволив створити комплексну картину зовнішньополітичного вибору Молдови та визначити основні причини вибраної політичної орієнтації. Під час вивчення усієї тематики, був використаний історичний та системний метод. Особливо, для визначення складових механізмів реалізації євроінтеграційного курсу Молдови, а саме вивчення головних договорів та угод між ЄС та РМ, був використаний історичний та логічний методи, які дозволили простежити шлях розвитку відносин між сторонами та виокремити головні моменти та події, які вплинули на відносини між ЄС та Молдовою. Окрім того, для визначення динаміки відносин ЄС та Молдови був використаний метод івент-аналізу, що дозволив також вивчити основні події та компоненти відносин сторін. Під час вивчення євроінтеграційного курсу Молдови, був використаний порівняльний метод для визначення складових економічних та політичних відносин.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна роботи полягає у вивченні комплексної картини відносин між ЄС та Молдовою. Вперше був

²² Додон об'яснив, чому молдова ніколи не стане членом ЄС і НАТО. URL: <https://newsone.ua/news/politics/dodon-objasnil-pochemu-moldova-nikohda-ne-stanet-chlenom-es-i-nato.html> (дата звернення 18.10.2020); SPEECH MADE TO THE ASSEMBLY. 1995. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTML-EN.asp?SpeechID=210> (last accessed 08.11.2020).

простежений процес розвитку відносин між сторонами, починаючи із проголошення незалежності Молдови і до сьогоднішнього дня. У роботі було удосконалено вивчення розвитку відносин між РМ та ЄС, а саме конкретизація відомих даних та аналіз відносин сторін у контексті внутрішньополітичної ситуації у Молдові. За вивчення даної теми були проаналізовані сумісні ознаки, які раніше використовувалися окремо, а саме вивчення співпраці Молдови з ЄС не тільки у контексті Угоди про асоціацію, а комплексно з проектом Східного партнерства та Європейської політики сусідства. У роботі були комбіновано розглянуті усі проблеми, які впливають на відносини ЄС та Молдови та проаналізовані основні досягнення у співпраці сторін.

Практичне значення роботи. Дане дослідження буде корисним для студентів та викладачів спеціальності міжнародні відносин та для науковців, які цікавляться та вивчають зовнішню політику Республіки Молдови та східний вектор політики ЄС. Дослідження можна використовувати під час підготовки до лекційних та семінарських занять з курсів де вивчається зовнішня політика Молдови, політика ЄС щодо країн Східної Європи, актуальні проблеми країн на шляху до європейської інтеграції. Також інформацію можна використати при написанні статей, виступів на наукових конференціях у сфері міжнародних відносин.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки й результати дослідження було висвітлено у доповідях на XVIII науковій викладацько-студентській конференції у м. Острогож, з темою «Зовнішня політика Молдови в процесі євроінтеграції» та на XXIV науковій викладацько-студентській конференції в м. Острогож, з темою «Участь Молдови у програмі Східне партнерство». Також основні положення дослідження опубліковано у статті автора «Участь Молдови у програмі Східне партнерство» у праці «Наукові записки студентів та аспірантів Національного університету “Острозька академія”» (4 випуск).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 99 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ГЕОПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Геополітичні чинники відіграють велику роль у становленні внутрішньої та зовнішньої політики країни. Даючи визначення геополітичним детермінантам, можна сказати, що це все, що впливає на формування зовнішньої політики, національних інтересів, пріоритетів у політиці, характер відносин із іншими державами та має географічний вимір. Або іншими словами, як географічний розмір, розташування стосовно інших країн, місцеположення тощо впливає на визначення політичного курсу країни. Керуючись геополітичними даними визначають зовнішню та внутрішню політику держави. На внутрішню політику держави впливають такі чинники як: морфологія території, культурна та політична єдність держави, природні ресурси, економічний та воєнний потенціал, ефективність державного управління тощо. Усі ці фактори впливають на місце певної країни у системі міжнародних відносин та на її спроможність самостійно визначати та реалізувати національні пріоритети. До зовнішніх чинників геополітики держави відносять характер економічних та політичних процесів у світі, транзитні проходи, загрози появи збройних конфліктів, вплив іноземних країн тощо. Вищезазначені компоненти впливають на формування зовнішньополітичного курсу держави.

Республіка Молдова – колишня держава Радянського Союзу, на сучасному етапі з географічного, історичного та культурного погляду є європейською державою. Загальна площа держави становить 33 843 км² (посідає 136 місце у світі), численність населення складає 4 064 866 осіб (разом з Придністров'ям)²³. Молдова не має виходу до моря і межує з Україною на півночі, сході та півдні, на заході – з Румунією. Молдова займає 81 місце у загальному рейтингу Індексу процвітання. Починаючи з 2009 року, Молдова піднялась у таблиці рейтингу на 11 місць (див. Додаток А). За міжнародним рейтингом конкурентоспроможності,

²³ Республіка Молдова URL: <https://moldova.md/ru/content/o-respublike-moldova> (дата звернення 25.10.2020)

Молдова посідає 86 місце у світі. У період із 2011 року по 2019 рік, Молдова просунулась на 6 місць (див. Додаток Б).

Довгий час країна не могла визначити свій зовнішньополітичний курс, на це впливали наступні чинники:

- сусідство з двома державами середнього рівня політичної та економічної ваги;
- тісна культурно-історична пов'язаність із Румунією;
- наявність невирішеного внутрішнього конфлікту з Придністровською Молдавською Республікою (ПМР);
- військова присутність Росії у ПМР;
- політична та енергетична залежність від Російської Федерації.

Такі проблеми довгий час не давали Молдові можливості суспільно-політичного розвитку, тому вона не могла визначити та реалізувати власну зовнішню політику.

Після проголошення незалежності саме існування Молдови було оскаржено як прихильниками об'єднання з Румунією, так і прихильниками відновлення СРСР. Побоюючись наслідків радикалізму, населення Молдови прихильно сприйняло помірний політичний курс в першій половині 1990-х рр., якого дотримувався президент М. Снігур, намагаючись маневрувати між двома крайнощами. Однак, він був прихильником політичного і культурного зближення з Румунією, підтримавши ідею «двох румунських держав».

В той час, прихильниками приєднання до Румунії вперше озвучується теза про європейську інтеграцію, які стверджували, що євроінтеграція можлива і реальна лише в умовах об'єднаної держави. З іншого боку, лідери Соціально-демократичної партії, що мали представництво в парламенті висунули ідею що возз'єднання з Румунією можливе лише за допомогою європейської інтеграції.

Прорумунська риторика стала одним із приводів загострення міжетнічних відносин і виникнення двох сепаратистських осередків в Придністров'ї і Гагаузії, що підтримували прорадянські і проросійські настрої. Обидва конфлікти спричинили виникнення матеріальних, фінансових і політичних втрат.

Нездатність впоратися з територіальним розколом і продовження політики ізоляції в умовах відкритої підтримки сепаратистських груп Росією, що надавала військовий і політичний захист, призвело до втрати Молдовою позицій та здатності самостійно керувати державою, що вплинуло на політичні процеси і правові норми Молдови.

Розвиток подій після конфлікту також вплинув на розстановку сил в політичній еліті Кишинєва. Після 1993 року більшість національних лідерів, які стояли за вихід зі складу СРСР, втратили свої керівні політичні та адміністративні позиції. На зміну їм прийшли консервативні, але при цьому популістські лідери Аграрно-демократичної партії. Відтоді головною домінантою державної політики стало бажання нового керівництва зберегти деякі з найбільш негативних особливостей старого режиму: колгоспи, державний контроль над економікою, централізоване управління. Рухомі ностальгічними настроями, вони вороже ставилися до прорумунських поглядів і вельми стримано до європейського вектору розвитку.

Таким чином, основними детермінантами зовнішньої політики і причини відсутності інтересу до процесу євроінтеграції протягом 1990 років були наступні:

1. Ціннісні орієнтації молдавської еліти, сформованої в основному з представників радянської номенклатури для якої європейський простір був чужим. На відміну від балтійських країн в Молдові не було дисидентів європейського формату. Це було зумовлено низкою історичних фактів, зокрема входження Молдови до складу СРСР.

2. Байдужість або відсутність інтересу з боку молдавського суспільства (включаючи відсутність громадянського суспільства) в питаннях зовнішньої політики.

3. Невідповідність копенгагенським критеріям, а саме:

- а) Політичний критерій: передбачає наявність стабільних і функціональних демократичних інститутів (парламент, виконавчі структури, правосуддя), а також практичне виконання прав і свобод людини.

б) Економічний критерій: наявність функціональної ринкової економіки і здатність витримати конкуренцію на внутрішньому ринку ЄС.

в) Правовий критерій: здатність взяти на себе зобов'язання, прихильність цілям політичного, економічного і валютного союзу. Цей критерій передбачає прийняття і застосування європейського законодавства, відомого під назвою *acquis communautaire* (правові критерії спільноти).

Молдова в той час перебувала на початковій стадії реформ в сфері демократизації, а в економічному плані займала останні позиції.

Не менш важливим для зовнішньополітичного курсу РМ стала глобальна роль США, а саме активне втручання останньої в розвиток політичних процесів у країнах Центрально-Східній Європи, а також зростання вагомості спільної зовнішньої та інтеграційної політики Європейського Союзу, для якого румунсько-молдовський кордон став частиною зовнішнього кордону. Від такого впливу зі сторони Сполучених Штатів Америки потерпав стратегічний євроінтеграційний напрям зовнішньої політики країни. Необхідно зауважити, що майже усіма президентами Республіки Молдова саме європейська інтеграція проголошувалась пріоритетним завданням, що у свою чергу призвело до підтримки Росією сепаратистських настроїв у Придністров'ї та Гагаузії, що надалі спричинило збройний конфлікт та вихід зі складу Молдови лівобережжя Дністра.

Крім того, треба зазначити, що внутрішні геополітичні фактори відіграли не останню роль та вплинули на євроінтеграційний курс Республіки Молдова. Ця країна є досить бідною на природні ресурси (володіє невеликою кількістю родючих земель). Говорячи про етнічний склад держави, то майже 24% від складу населення складають національні меншини, серед яких найбільш численними є українці та росіяни (це у свою чергу впливає на двосторонні відносини з Україною та Росією), а також болгари, румуни і гагаузи²⁴. Що стосується Придністров'я то молдавани, українці та росіяни становлять приблизно однакову кількість.

²⁴ Республіка Молдова. Загальна інформація URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/mol/115.html (дата звернення 15.10.2020).

За європейськими мірками Республіка Молдова є бідною країною. Республіка Молдова пережила, напевно, найсильніший занепад з усіх пострадянських держав: за період 1990-1994 рр. її ВВП знизився на 60%, а в 1995-1999 рр. відбулося подальше зниження до рівня 34% від показника 1990 року. Незважаючи на стале економічне зростання, починаючи з 2000 року (2,1%, 6,1% і 7,2% між 2000 і 2005 рр.), очевидно, що 40% ВВП у порівнянні з рівнем 1990 року навряд чи можна назвати великим досягненням²⁵. Держава багата на трудовий ресурс, але через низький рівень економіки та кризу близько 700 тисяч громадян (становить близько третини трудових ресурсів) їдуть на заробітки до інших країн за кордон, зокрема у південно-європейські країни²⁶. У випадку, якщо економічний стан Молдови не покращиться більшість заробітчан волітимуть залишитись за кордоном. У свою чергу, це призведе до різкої негативної зміни демографічної структури.

Безумовно, що найбідніша країна не могла навіть теоретично стати асоційованим членом ЄС. Крім того, багато нових європейських країн в економічному плані залежали від сільського господарства, а західні європейські ринки були переповнені сільськогосподарськими продуктами. Тому, коли європейська спільнота серйозно зайнялося внутрішнім розвитком, підтримкою демократії і розширенням за рахунок прийняття нових країн, які досягли певного рівня стабільності, виявилось, що Молдова знаходиться аж ніяк не на верхніх рядках списку потенційних кандидатів на членство в ЄС.

4. Геополітичне становище, обумовлене двома факторами:

- Конфлікт на території Молдови.

Окрім економічних показників, питання територіальної цілісності та загроза сепаратизму з боку самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки також впливає на європейський вибір країни. Конфлікт виник на початку 1990-х і триває по сьогоднішній день. У регіоні дуже відчутний вплив та присутність Російської Федерації. Так, миротворчі сили у Придністров'ї

²⁵ Валовий внутрішній продукт Молдови, 1990-2018, *Макроекономические исследования*. URL: <https://be5.biz/makroekonomika/gdp/md.html>. (дата обращения 18.10.2020)

²⁶ Зінько І. Геополітичні детермінанти євроінтеграційної політики республіки Молдова / І. Зінько, Н. Антонюк. // ГРАНІ. – 2015. – №6. – С. 159.

нараховують близько 1200 військовослужбовців – 402 російських, 492 придністровських і 355 молдавських, а також 10 військових спостерігачів від України²⁷. Вирішення придністровського питання за участі України, Росії, США, ЄС та ОБСЄ як посередників і гарантів дає Республіці Молдова хорошу можливість для зміцнення власної безпеки. Однак, наразі проблему не вирішено, оскільки однозначно не визначено статус Придністров'я.

Окрім того, важливою детермінантою зовнішньої політики Молдови є присутність на території Молдови Гагаузької Республіки, яка була проголошена у 1990 році. З 1994 територія Гагаузії вважається автономною на території Молдови. Як і у Придністров'ї, так і на цій території присутній вплив Російської Федерації. Досі на автономній території російська мова залишається домінуючою. Тяжіння Гагаузії в бік до Російської Федерації заважає євроінтеграційному курсу Молдови. Досі будучи у складі однієї держави, дві сторони, а саме Молдова та Гагаузія, мають рухатись в одному напрямку у введенні зовнішньої політики, тому даний регіон представляє собою небезпеку для введення успішного євроінтеграційного курсу.

Виходячи із вищесказаних проблем, можна виділити наступні фактори, які впливають на невизначеність зовнішньополітичного курсу Молдови:

- Прояв інтересів і зростаючий вплив Росії на пострадянському просторі.

По-перше, йдеться про військову присутність Росії на території Молдови, яка дислокувала свою армію на лівому березі Дністра. Підписанням перемир'я в 1992 р. Кишинів частково визнав незалежність Придністров'я, що де-факто означало захоплення частини суверенної території Молдови. Завдяки величезній військовій і політичній допомозі Москви, керівництво сепаратистів стало ще сильнішим після конфлікту 1992 року. Воно зуміло максимально використовувати наявність так званих «миротворців» Російської Федерації для отримання практично повного контролю над містами і селищами, як всередині «адміністративної території» Придністров'я, так і за її межами.

²⁷ Хто насправді «гострить вила» на сусіда в Придністров'ї? 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/hto-naspravdi-gostryt-vyla-na-susida-v-prydnistrovyi/>. (дата звернення 19.10.2020)

По-друге, республіка опинилася в залежності від російських поставок енергоносіїв, в основному газу і нафтопродуктів (крім того, мала колосальну заборгованість перед «Газпромом»), а також інших необхідних для розвитку економіки товарів – деревини, автомобілів, паперової продукції, труб, деяких видів будівельної та сільськогосподарської техніки. Російський ринок був основним ринком збуту молдавської сільгосппродукції і вин. Наприклад, в 1996 р. основними партнерами зовнішньоторговельної діяльності Молдови були Росія (39% загального обсягу), Україна – 18%, Румунія – 8%, Білорусь і Німеччина – по 5%, Болгарія – 4%, Італія – 3%.²⁸

По-третє, наявність у країні численного російськомовного населення унеможлиблював відмову від проросійської орієнтації політики без ризику глибокої дестабілізації суспільства і паралічу державних інститутів.

- Відсутність інтересу з боку євроатлантичних структур.

По-перше, не існувало єдності у поглядах з приводу майбутнього Східної Європи між головними гравцями: Великобританією, США, Німеччиною, Францією. І Великобританія, і Франція були стурбовані посиленням Німеччини після возз'єднання і зміцненням її позицій. Виходячи з цих міркувань, в 1989 р Ф. Міттеран був упевнений, що постсоціалістичні країни не зможуть скоро увійти в ЄЕС без ризику для себе в економічному плані і без ризику підірвати бюджет і інститути ЄЕС. Міттеран вважав, що, передусім, для самих цих країн шкідливо будувати відносини з ЄЕС за принципом дає – бере. Міттеран пропонував, не чекаючи, поки всі країни Європи будуть на одному рівні, включити їх в «конфедерацію» політичного і юридичного характеру, де вони зможуть обговорювати питання, які становлять спільний інтерес²⁹.

У проєкті Європейської конфедерації Ф. Міттеран бачив єдиний спосіб стабілізувати перехідну ситуацію в ЦСЄ, в сенсі відносин між колишніми соціалістичними країнами та державами Європейських Співтовариств з новими демократіями.

²⁸ Moldova Trade Summary 1996 Data, WITS. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MDA/Year/1996/Summary> (дата звернення 19.10.2020).

²⁹ Нащочин О. М. Євроінтеграційні концепції V республіки періоду президентства Ф. Міттерана щодо країн Центрально–Східної Європи / О. М. Нащочин // Гілея. – №93. – С. 422–423.

Однак, проєкт не мав успіху і був розкритикований лідерами колишніх соціалістичних країн. Держави ЦСЄ боялися, що, утворивши Конфедерацію, вони залишаться на низьких позиціях у процвітаючій Західній Європі. Крім того, для них було важливо, що в проєкті не передбачалося участі США, зате допускалося участь СРСР, а країнам Східної Європи США представлялися кращим партнером і гарантом³⁰.

По-друге, провідні політики Заходу – президент США Джордж Буш, канцлер Німеччини Гельмут Коль, президент Франції Франсуа Міттеран і прем'єр Великобританії Маргарет Тетчер не очікували що розпад СРСР відбудеться так швидко і не були готові до нової геополітичної ситуації. Тому на початку були рішучими противниками так званого сепаратизму, тобто розділу СРСР на незалежні держави. Всі ці лідери вважали, що вигідніше мати справу з одним президентом, ніж з багатьма непередбачуваними керівниками. Захід не вірив, що після розпаду Радянського Союзу вдасться запобігти війні, і тому перешкоджав такому результату³¹.

Крім того, Європа вже була залучена в процес реформування соціально-економічних і політичних систем східноєвропейських держав і не проявляли інтерес до країн СНД.

У відносинах з Європейським співтовариством Республіка Молдова успадкувала формат відносин між ЄС і СРСР – Договір про торгівлю та співробітництво, який надавав режим найбільшого сприяння в торгівлі між ЄС і СРСР за умови продовження політичних і економічних реформ. Крім того, в 1991 році Молдова стала користувачем Програми технічної підтримки ЄС для Співдружності Незалежних Держав.

Таким чином, в той час як балтійські країни і низка Центрально-східних європейських країн підписують європейські угоди з ЄС, кінцевим пунктом яких було приєднання цих держав до ЄС, Молдові, поряд з іншими державами СНД,

³⁰ Обичкина Е. Франция в поисках внешнеполитических ориентиров в постбиполярном мире / Е. Обичкина. – Москва, 2004. – 99 с.

³¹ Yuri van Hoef. Friendship in world politics: Assessing the personal relationships between Kohl and Mitterrand, and Bush and Gorbachev / Yuri van Hoef. // AMITY: The Journal of Friendship Studies. – 2014. – С. 62–82.

пропонується Угода про партнерство та співробітництво – двостороння угода, сфокусована на економічних і торговельних відносинах між ЄС і країнами-партнерами та не передбачала приєднання цих країн в ЄС³².

Однак, Єврокомісія розпочала переговори лише з Росією та Україною. З цієї причини, 1 листопада 1993 року і потім 28 січня 1994 року президент Снігур в листах адресованих головам Європейської Ради та Європейської Комісії, з жалем констатує, що Молдова є єдиною країною в Центральній і Східній Європі, з якою Євросоюз поки що не визначив відносини³³.

Природно, що для ЄС Молдова представляла зону ризиків і загроз. Передусім, це її недостатня консолідація як національної держави. Ключову роль тут грало і придністровське питання, яке могло створювати напруги в стосунках Євросоюзу з Росією. Інша складова загроз полягала в недостатньому розвитку інститутів влади, що визначають політичну систему Республіки Молдова.

Після підписання Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) в 1994 році, Кишинів починає все більше уваги приділяти Євросоюзу і все чіткіше формулювати європейський вибір Молдови. Так, в 1995 році парламент РМ прийняв декларацію про зовнішню політику, в якій розцінює підписання УПС як перший крок до європейської інтеграції РМ.

Основоположним документом, що зв'язав основні напрямки зовнішньої політики Республіки Молдова, є «Концепція зовнішньої політики Республіки Молдова» (основні напрямки діяльності), прийнята 8 лютого 1995 року, №368-ХІІІ³⁴. Згідно з цим документом, а також виходячи з положень Конституції, пріоритетами зовнішньої політики Республіки Молдова є:

- зміцнення незалежності і суверенітету країни;
- забезпечення територіальної цілісності;

³² EU/MOLDOVA ACTION PLAN. 2005. URL: https://web.archive.org/web/20070712035306/http://www.delmda.ec.europa.eu/eu_and_moldova/pdf/moldova_enp_ap_en.pdf. (last accessed 09.10.2020)

³³ Wróbel J. The European Union and Moldova, *CES Studies* URL: http://pdc.ceu.hu/archive/00002229/01/eu_and_md.pdf?fbclid=IwAR0ozlFqB4JTK66xTaPbBO3dGDR_ymn0rZ9DR5yKwPeAGtupptMAh-t5r5k. – С. 62. (last accessed 15.10.2020).

³⁴ Антонюк Н. В. Геополітичні детермінанти євроінтеграційної політики республіки Молдова / Н. В. Антонюк // ГРАНІ. – 2015. – №6. – С. 157–163.

- підтримання регіональної стабільності;
- сприяння зміцненню соціально-економічних реформ, необхідних для переходу до ринкової економіки і підвищення добробуту населення;
- дотримання верховенства закону, прав і свобод людини, а також прав національних меншин.

Через географічне розташування між Україною, яка підпадає під сферу інтересів Росії, та Румунією, державою-членом ЄС з 2007 року, відбувається зіткнення інтересів між двома важливими геополітичними гравцями: Росією та ЄС. Обидві вони підтримують певні партії або суб'єктів молдавської політичної сцени з метою просування своїх стратегічних цілей. З одного боку, Росія просуває ідею незалежної Молдови, щоб зберегти свій вплив у Придністров'ї. Проросійські сепаратисти категорично відмовляються від ідеї інтеграції в Румунію або в ЄС. З іншого боку, ЄС сприяє зусиллям Молдови щодо побудови стабільної держави щодо того, що Молдова розташована на периферії ЄС, а її неміцність має наслідки для регіональної безпеки. ЄС вважає, що стабілізація Молдови може бути досягнута шляхом підтримки її проєвропейської орієнтації та інтеграційних зусиль. Хоча Молдова прагне до членства в ЄС, вона ще далека від виконання критеріїв інтеграції. Основні перешкоди випливають із політичної нестабільності та несприятливого економічного розвитку, що свідчить про те, що Молдова як держава не виконує ефективно декілька своїх основних функцій.

У виборі проєвропейського напрямку зовнішньої політики Молдови, перед країною виникла низка проблем, які вплинули на невизначеність зовнішньополітичного курсу держави:

1. Недостатній досвід самоврядування.

З історичного погляду Молдова – молода держава, якій не вистачає досвіду власної державності та політичної організації центральної влади. Молдова виникла як незалежна держава в 1991 році, коли вона відокремилася від Радянського Союзу. Згодом вона прагнула інтегруватися до Румунії на основі спільної історії зі своїм сусідом. Однак, цей проєкт не був здійснений, і натомість Молдові довелося самостійно пройти процес трансформації до демократії та

створити власну державність, незважаючи на те, що вона не мала достатнього досвіду самоврядування. Ситуація ще більше погіршилася через проголошення незалежності Придністров'я.

2. Відсутність національної свідомості.

Окрім відсутності історичного досвіду, відсутність унікальної національної свідомості є ще однією перешкодою для успішного встановлення державності. Суспільство є сильно поляризованим, і Молдова не зуміла надати таку модель ідентичності, яка була б привабливою для всіх її громадян. Це проявляється у трьох несприятливих тенденціях. Спочатку прихильники панрумунської ідеї стверджують, що молдавська мова та нація – це не що інше, як штучний продукт Радянського Союзу, метою якого було русифікація народу Молдови. Отже, вони відстоюють ідею інтеграції Молдови до Румунії. Другий табір представляють ті, хто захищає Молдову як незалежну державу. Нарешті, регіон у Придністров'ї населений проросійськими мислячими меншинами, які сприймають Росію як свого гаранта безпеки, і вони регулярно вплутуються в сутички з етнічними молдаванами.

Проблема ідентичності унеможливує створення сильної держави на основі націоналізму чи патріотизму. Невизначеність та відсутність ідентичності загрожують лояльності громадян до уряду, а також підзвітності уряду перед своїм народом. За цих обставин політичні інститути зосереджуються насамперед на захисті власних інтересів, і вони стають більш вразливими до корупції, що ще більше сприяє ослабленню держави та падінню лояльності та довіри. В результаті нефункціонального силового апарату суспільство стикається із поглибленням розчарувань та пожвавленням дискусій щодо возз'єднання з Румунією. У той же час інша частина населення схиляється до Росії. Поляризація суспільства з погляду національної ідентичності, таким чином, посилює політичну стабільність держави і певною мірою впливає на орієнтацію політичних партій. Комуністична партія та Соціалістична партія Республіки Молдова відстоюють ідею національної унікальності і схиляються до співпраці з Росією, тоді як на іншому кінці спектру є прогресивні проєвропейські партії,

які прагнуть до інтеграції Молдови з Європейським Союзом. Ці дві несприятливі динаміки на політичній арені Молдови є не лише результатом міжструктурних розбіжностей, але вони також відображають геополітичні аспекти.

Молдову можна визначити як країну, яка розривається між Заходом та Сходом, по суті, «посередником». З одного боку, це країна з історичними зв'язками з однією із країн, а саме Румунією, яка є членом ЄС з 2007 року. Вони мають спільну мову, культуру та історичні зв'язки. А з іншого боку, Молдова – країна з сильними посиленням на своє радянське минуле та Росію, яка сприймає весь пострадянський простір як сферу свого впливу.

Ключовими елементами цього є: очевидна радянська ментальність і ностальгія, економічна залежність від Росії, російськомовні меншини, що становлять 20-30 % населення Молдови, та існування орієнтованого на Росію регіону Придністров'я, де дислокуються російські війська. Все це впливає та ускладнює процес європеїзації Молдови, який розуміється як розвиток співпраці з Європейським Союзом, включаючи відповідність критеріям більшої інтеграції, визначеним ЄС.

Молдова розвивала свої відносини з ЄС як частину своєї політики досягнення широкого визнання нової незалежності та зміцнення своєї державності. Крім того, вона хотіла певною мірою збалансувати домінування Росії в регіоні. Звичайно, її історія також була важливою причиною підтримки ідеї співпраці із Заходом. Важливим стимулом для орієнтації Молдови на ЄС стали колишні радянські сателіти Центральної та Східної Європи, які розпочали шлях до повної інтеграції з ЄС. Особливо це стосувалося сусідньої Румунії. Також ЄС приваблював Молдову, найбіднішу державу Європи, своїми економічними багатствами. Політичні еліти Молдови розраховували на відродження своєї хиткої економіки за допомогою негайної європейської допомоги на розвиток, яка склала 147,7 млн. євро в 1990-х роках, та швидкого розвитку торгових відносин³⁵. Останнє виявилось нагальним пріоритетом, коли

³⁵ Całus K. Relations between Moldova and the European Union [Електронний ресурс] / К. Całus, М. Kosienkowski. – 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324223071_Relations_between_Moldova_and_the_European_Union. (last accessed 16.10.2020)

економіка, орієнтована на Співдружність Незалежних Держав, сильно постраждала від російської фінансової кризи 1998 року. Що найважливіше, існували сприятливі внутрішні умови для просування європейської орієнтації. Згідно з опитуванням, проведеним у першій половині 2000 року, 60 % населення Молдови мали дуже, або досить, позитивне ставлення до ЄС на відміну від 6 % проти³⁶. Однак, лише одна третина вважала себе «європейцями». Переважна більшість підкреслила важливість хороших відносин з Росією. Населення зазначило економічний розвиток та політичну стабільність як домінуючі переваги членства Молдови в ЄС³⁷.

Незважаючи на значну підтримку інтеграції Молдови до ЄС, еліти та суспільство не розуміли всіх наслідків такої орієнтації. Керівництво Молдови сприймало це як зовнішньополітичний вибір та членство в міжнародному клубі, а не як завдання, що включає проведення далекосяжних внутрішніх реформ. ЄС, у свою чергу, спочатку не хотів посилювати відносини з Молдовою, оскільки її сприймали як політично та економічно нестабільну країну, постраждалу від придністровського конфлікту та домінування Росії. Крім того, ЄС був зайнятий іншими проблемами, такими як конфлікти на Західних Балканах, розширення до Центральної та Східної Європи, а протягом 1990-х років утвердження своєї зовнішньої політики.

Важливою детермінантою, що впливає на євроінтеграційний курс Молдови є корупційні скандали в країні. Згідно доповіді Transparency International «Люди і корупція: Європа і Центральна Азія» 2016 року, Молдова знаходиться на верхніх рядках регіонального рейтингу країн з найсерйознішими проблемами, пов'язаними з корупцією³⁸. Тільки за останні 10 років на території Молдови відбулось 5 серйозних корупційних скандалів. Найгучніший корупційний скандал, який стався в країні, стосується колишнього глави

³⁶ Całus K. Relations between Moldova and the European Union [Електронний ресурс] / K. Całus, M. Kosienkowski. – 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324223071_Relations_between_Moldova_and_the_European_Union. (last accessed 16.10.2020)

³⁷ White S. Belarus, Moldova and Ukraine: Looking east or looking west? Perspectives on European Politics and Society / S. White, M. Light. – С. 289–304.

³⁸ People and corruption: europe and central asia, *Transparency International*. 2016. URL: https://images.transparencycdn.org/images/2016_GCB_ECA_EN.pdf. (last accessed 29.10.2020)

кабінету міністрів Молдови Володимира Філата. Уряд під його керівництвом було відправлено у відставку ще в 2014 році саме через корупцію. Екс-прем'єра позбавили волі до 9 років за пасивну корупцію³⁹. Далі, великим скандалом була корупція в судах. В кінці вересня 2016 антикорупційні відомства республіки затримали 15 суддів і 3 судових виконавців. На протязі декількох років судді виносили вердикти по завідомо неправдивих справах, допомагаючи відмивати колосальні для бюджету країни суми. За приблизними підрахунками, масштаби корупції сягають 20 мільярдів доларів⁴⁰. Окрім того, корупція процвітає у сфері видання водійських прав. Сума хабаря за отримання заповітного посвідчення обходилася кожному потенційному водієві в середньому в 550 євро⁴¹. Також частими є корупційні скандали на митних пунктах на молдавсько-українському кордоні. Причиною цього стала пасивна корупція. Митники підозрюються в незаконному отриманні грошових коштів від громадян, які перевозили продовольчі товари з України. На додаток однією з найбільш шокуючих сфер корупції була знайдена у дитсадках. Про цей безпрецедентний випадок говорили не тільки на території Молдови, а й далеко за її межами. У цьому скандалі було затримано 17 осіб, обвинувачених в держзакупівлі неякісних продуктів для дитсадків і шкіл столиці. У цю схему були залучені керівники і чиновники всіх п'яти управлінь освіти, молоді та спорту Кишинєва, а також низка економічних агентів. Їх підозрюють у фальсифікації тендерів і постачаннях прострочених продуктів у навчальні заклади Кишинєва⁴².

Окрім корупційних скандалів, важливо зазначити, що сучасний вектор зовнішньополітичного вибору Молдови поступово переходить у проросійський бік. Це зумовлено перемогою проросійського кандидата у президенти – Ігоря Додона на виборах у 2016 році. Він запевнив, що країна ніколи не вступить в

³⁹ Топ-5 громких коррупционных скандалов Молдовы. 2016. URL: <https://ru.sputnik.md/society/20161209/10264800/korrupcija-top-skandal-moldova-filat-tamozhnja-deti.html>. (дата обращения 01.11.2020)

⁴⁰ Молдавские судьи. 2016. URL: <https://ru.sputnik.md/incidents/20161020/9513218/moldavskie-sudi-eshhe-prosidjat-pod-arestom.html>. (дата обращения 01.11.2020)

⁴¹ В Кишиневе прикрыт «бизнес» на водительских правах. 2016. URL: <https://ru.sputnik.md/incidents/20160913/8991834.html>. (дата обращения 01.11.2020)

⁴² Топ-5 громких коррупционных скандалов Молдовы. 2016. URL: <https://ru.sputnik.md/society/20161209/10264800/korrupcija-top-skandal-moldova-filat-tamozhnja-deti.html>. (дата обращения 01.11.2020).

Європейський Союз і НАТО. «У Росії працюють понад 600 тисяч громадян Молдови. Це при тому, що населення Молдови становить близько трьох мільйонів. Ці люди переказують додому щорічно понад мільярд доларів», – зазначив Додон⁴³. За його словами, зазначені грошові перекази вкрай важливі для економіки Молдови, адже протягом 2017 року країну надійшло лише близько 150 мільйонів прямих іноземних інвестицій. Крім того, Додон визнав, що російський ринок є пріоритетним для Молдови щодо товарів агропромислового комплексу. Крім того, він нагадав, що Молдова отримує 100% газу від російського «Газпрому». У той же час, президент Молдови позитивно оцінив факт укладення ЄС угоди про асоціацію з Молдовою, а також надання Євросоюзом безвізового режиму для громадян країни. Але незважаючи на це, Додон переконаний, що членом європейської спільноти його країна ніколи не стане. Зокрема, Президент заявляв: «Молдова ніколи не стане членом ЄС. До цього не готові ні Брюссель, ні Молдова. Геополітичні гравці зрозуміли, що Молдова повинна дружити як зі Сходом, так і з Заходом. Інакше станеться те, що сталося в Україні»⁴⁴.

Однак 1 листопада 2020 року у Молдові був проведений перший тур президентських виборів, на яких двома лідерами вийшли проросійський Ігор Додон та прозахідна Майя Санду. За підсумками підрахунку в другому турі виборів президента перемогла Майя Санду, набравши 57% голосів. Інший кандидат – Ігор Додон набрав 43%⁴⁵. Тепер Майя Санда очолить Молдову на найближчі чотири роки. За неї проголосували великі міста країни, молодь і діаспори з європейських країн. На підтримку Санди висловлювалися колишній прем'єр-міністр Польщі і голова Європейської ради Дональд Туск, голова Християнсько-демократичного союзу Німеччини Аннегрет Крамп-Карренбауер і президент Румунії Клаус Йоганніс.

⁴³ Додон об'яснив, чому молдова ніколи не стане членом ЄС і НАТО. URL: <https://newsone.ua/news/politics/dodon-objasnil-pochemu-moldova-nikohda-ne-stanet-chlenom-es-i-nato.html> (дата обращения 18.10.2020).

⁴⁴ Додон об'яснив, чому молдова ніколи не стане членом ЄС і НАТО. URL: <https://newsone.ua/news/politics/dodon-objasnil-pochemu-moldova-nikohda-ne-stanet-chlenom-es-i-nato.html> (дата обращения 18.10.2020).

⁴⁵ Выборы президента Молдовы, BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-54950453>. (дата обращения 17.11.2020).

За результатами виборів можна зробити висновок, що більша частина населення підтримує проєвропейський напрям зовнішньої політики Молдови. Майя Санду – велика прихильниця зближення Молдови з ЄС. Вона позиціонує себе як борець з корупцією, який виступає за деолігархізацію країни⁴⁶. Тому із закінченням виборів і перемогою проєвропейської кандидатки, Молдова розпочала новий етап відносин з ЄС.

Висновок до розділу 1

Підсумовуючи розділ, необхідно зазначити, що геополітичні показники країни безпосередньо впливають на формування зовнішньої та внутрішньої політики держави. Стосовно Молдови, то після розпаду СРСР, перед Молдовою виникла низка проблем, які заважали країні чітко визначити та сформувати власний зовнішньополітичний курс. До таких проблем відносяться сусідство з двома нестабільними державами, культурна прив'язаність до Румунії (що призвела до уніонізму⁴⁷), наявність невирішених конфліктів (Придністровський конфлікт та наявність Гагаузької автономії), військова присутність Росії у Придністров'ї, політична та енергетична залежність від неї, невизначеність курсу, слабка економіка, відсутність досвіду, корупційні скандали та незацікавленість європейських структур.

Проблемою у невизначеності свого геополітичного курсу є відсутність досвіду у самоврядуванні, адже Молдова – це молода держава, якій не вистачає досвіду власної державності та політичної організації центральної влади, та відсутність унікальної національної свідомості, що є ще однією перешкодою для успішного встановлення державності. Суспільство є сильно поляризованим, і Молдова не зуміла надати таку модель ідентичності, яка була б привабливою для всіх її громадян.

Окрім того, важливими чинниками, що визначають європейський курс зовнішньої політики РМ є: бідність країни на природні ресурси (як зазначено

⁴⁶ В чем просчитался Додон и как Санду удалось победить в первом туре, *Deutsche Welle*. 2020. URL: <https://goo.su/2VPD> (дата обращения 17.11.2020).

⁴⁷ Рух за об'єднання Румунії та Молдови – суспільно-політичний рух у Молдові та Румунії за об'єднання цих двох країн у єдину державу.

раніше, Молдова є залежною від Росії та інших країн експортерів, тому членство у ЄС дасть країні можливість підняти економічно та послабити свою залежність), наявність конфлікту на території (при вступі Молдови до ЄС, вона буде мати шанси вирішити довготривалий конфлікт на своїй території). Вступ до Європейського Союзу гарантує РМ безпеку, захищеність та територіальну цілісність.

Також важливо зазначити, що країна має можливість стати з'єднувальною ланкою між Сходом та Заходом, через яку можуть проходити важливі транзитні шляхи. При вдалому та розумному використанні свого положення, Республіка Молдова буде мати більші шанси швидше вступити до європейських структур, що призведе до позитивних наслідків, а саме: покращення безпеки, економічного росту та підвищення рівня життя. Як зазначалося раніше європейська інтеграція досить довгий час була і залишається стратегічною метою зовнішньої і внутрішньої політики Республіки Молдова.

Навіть на сучасному етапі Молдова досі не визначилась із вектором зовнішньої політики. За президенства І. Додона, Молдова працювала на зближення відносин із Російською Федерацією та відступила від свого проєвропейського вибору, із заявами президента, що Молдова ніколи не стане членом ЄС. Однак, недавні вибори показали, що населення Молдова тяжіє до ЄС і вибрало прозахідну кандидатку Майю Санду, головною метою якої є зближення Молдови з ЄС.

Але незважаючи на невизначеність своєї зовнішньої політики, Молдова завжди ставила відносини з ЄС на особливе та пріоритетне значення. Адже такому вибору сприяють геополітичні показники, такі як: географічне розташування, спільна культура з Румунією, питання економіки та безпеки. Тому вступ Молдови до європейських структур вважається для РМ важливим завданням, після реалізації якого країна економічно підніметься і матиме повну безпеку. Таким чином, це головні геополітичні детермінанти євроінтеграційної політики Республіки Молдова.

РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ ДЕРЖАВИ

Після розпаду Радянського Союзу ЄС вирішив встановити та визначити відносини з новими незалежними державами. Однак, ЄС виявився неохочим підготувати відповідну угоду з Молдовою. Це підштовхнуло владу Молдови до започаткування дипломатичних зусиль у 1993-1994 рр. для початку переговорів. Проте, слід пам'ятати, що політика Молдови була лиш маленькою частиною у зовнішній політиці Європейського Союзу та його держав-членів. Молдова довго ставилася до відносин з ЄС як до пріоритетного питання. Хоча влада в Кишиневі зацікавилася європейською інтеграцією відразу після розпаду Радянського Союзу, тривалий час не розроблялася комплексна політика зближення з ЄС. Лист Мірча Снегура до Жака Делора в 1993 р., його листи до президента Європейської Комісії Жака Сантера та тодішнього президента Ради Теодороса Панглоса, надіслані в січні 1994 р. (у яких Снегур просив підписання УПС якнайшвидше), Концепція зовнішньої політики 1995 р. та інші державні програми, що стосуються зовнішньої політики, показали, що європейська інтеграція поступово набуває більшого значення в концепціях та діяльності влади Кишинева. Однак, урядові програми у відповідний період містили лише дуже загальні декларації про співпрацю з Європейським Союзом і, безумовно, не змогли сформулювати більш послідовну інтеграційну політику.

2.1. Передумови та процес підписання Угоди про партнерство та співробітництво 1994 року

Рада Європейського Союзу вирішила розпочати переговори з Молдовою щодо укладення УПС у лютому 1994 року. Текст угоди був завершений до кінця червня того ж року. Угода про партнерство та співробітництво була підписана сторонами 28 листопада 1994 р. і замінила Угоду про торгівлю та співробітництво, укладену між Європейським Співтовариством та Радянським Союзом у 1989 р., яка забезпечувала правову базу для відносин між Європейськими Співтовариствами та Молдовою у 1992-1998 рр. Підписання

УПС Молдова розглядала як перший крок до вступу до ЄС, який вперше було визначено однією з основних цілей зовнішньої політики в Концепції зовнішньої політики Молдови 1995 р.⁴⁸ Ідея європейської інтеграції частіше з'являлася в офіційному політичному дискурсі Молдови наприкінці 90-х. Її інтеграційні прагнення вперше висловив європейським чиновникам новообраний президент Петро Лучинський в грудні 1996 року. Його уряд спочатку переслідував ідею стати асоційованим членом ЄС, але це зумовило холодну реакцію ЄС, який наголосив на імплементації УПС, яка набрала чинності лише у 1998 р терміном на десять років. Угода заклала юридичні та інституційні рамки відносин між Молдовою і ЄС, основними напрямками яких були:

- а) продовження політичного діалогу;
- б) стимулювання торгівлі та інвестицій;
- в) взаємодія в законодавчій, економічній, соціальній, фінансовій і культурній сферах;
- г) підтримка зусиль Молдови, спрямованих на зміцнення демократії, розвиток економіки і завершення переходу на ринкову економіку⁴⁹.

Угода підтверджує загальні цінності, що розділяються сторонами, а саме: демократія, правова держава, права людини, ринкові відносини і т.д, і кладе їх в основу партнерства між ЄС і РМ.

Особливо велика увага приділялася торговим відносинам і економічному співробітництву. ЄС і Молдова взаємно надавали одна одній режим найбільшого сприяння в торгівлі і обмежували можливість введення лімітів на імпорт і експорт. УПС передбачала можливість створення зони вільної торгівлі між ЄС і Молдовою за умови, що Молдова доб'ється прогресу в здійсненні ринкових реформ. Угода також визначила загальні умови торгового обміну та інвестицій, визначила правову базу економічного, фінансового, правового, соціального та культурного співробітництва та шляхи, якими ЄС повинен підтримувати розвиток демократії та вільний ринок у Молдові. Угода передбачала

⁴⁸ Conceptia politicii externe a Republicii Moldova. 1995. URL: <http://www.legis.md/cautare/downloadpdf/60504> (last accessed 03.11.2020).

⁴⁹ Partnership and Cooperation Agreement. 1998 URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0624\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0624(01)&from=EN) (last accessed 03.11.2020).

гармонізацію законодавства Молдови з європейським законодавством та розвиток співробітництва в різних галузях, включаючи політичний діалог.

Мета Угоди про партнерство – наблизити Молдову до єдиного європейського ринку та, в довгостроковій перспективі, включити країну до європейської зони вільної торгівлі. У рамках УПС було створено три двосторонні установи, які повинні збиратися не менше рази на рік. Вони включають Раду з питань співробітництва (засідання на рівні міністрів), Комітет з питань співробітництва (засідання на рівні вищих посадових осіб) та Комітет з парламентського співробітництва, до складу якого входять депутати Європейського парламенту та парламенту Молдови

Варто зазначити, що громадська думка вітала європейський вибір Молдови. На замовлення Єврокомісії в Молдові, як і в інших постсоціалістичних країнах, були проведені порівняльні соціологічні дослідження з питань зовнішньополітичної орієнтації населення, в листопаді 1992 року.

Дослідження показали, що майже половина населення позитивно оцінює діяльність Європейського Співтовариства – 48%. Нейтральну оцінку давав кожен п'ятий опитаний (23%) і лише 3 % оцінювали діяльність ЄС негативно. Населення країни підтримувало також ідею членства країни в Європейському Співтоваристві. За це висловилося абсолютна більшість (85%)⁵⁰.

13 липня 1995 р. Молдова вступила до Ради Європи, що було ще одним серйозним кроком до нормалізації ситуації в країні, а 2 жовтня 1995 р. між Молдовою та ЄС була підписана Торговельна угода, яка підняла економічні відносини між сторонами на новий рівень. Укладення УПС та Торгової угоди завершили початкову фазу відносин між ЄС та Молдовою.

У своєму виступі на Парламентській асамблеї, президент Мірча Снегур підкреслив важливість співпраці Молдови ЄС та підкреслив значення для Молдови вступу до Ради Європи. У своїй промові, він наголосив позитивні зміни, яких Молдова спромоглась досягнути з початку проголошення незалежності: «Я хотів би перейти до окреслення низки позитивних факторів

⁵⁰ Opinion Survey: Republic of Moldova. URL: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/publications/opinion-survey-2019-republic-moldova> (last accessed 03.11.2020).

розвитку моєї країни на внутрішньополітичному рівні. Передусім, були багатопартійні парламентські вибори, що відбулись у лютому 1994 р. Експерти різних міжнародних організацій, зокрема Ради Європи, визнали їх вільними та демократичними. Новий парламент прийняв основний для країни закон – Конституцію Республіки Молдова, який становить правову основу побудови демократичної держави. Слід зазначити, що лише за півтора роки діяльності парламент Молдови прийняв понад 500 законодавчих актів, які становлять правову основу реформи нашого суспільства»⁵¹.

Окрім того, під час промови, Президент підтвердив наміри Молдови інтегруватись до європейської структури та заявив: «Наш прийом до Ради Європи розширив демократичний простір, де панують верховенство права та принципи ринкової економіки. Це не більше, ніж перший крок до поступової інтеграції Молдови до Європи, але, безсумнівно, важливий крок, оскільки він дає перспективу, що область безпеки та стабільності буде розширена в нашому напрямку»⁵².

Із 1998 р. уряд Молдови продовжував звертати увагу на європейську інтеграцію у своїх програмах, підтримуючи її як стратегічну мету. Крім того, з моменту запуску Пакту про стабільність для Південно-Східної Європи в 1999 році, влада Молдови доклала зусиль для приєднання до цієї нової ініціативи ЄС. Вона сподівалась, що приєднання до балканської групи потенційних кандидатів у ЄС забезпечить Молдові чітку перспективу членства в ЄС.

Побачивши Молдову на тлі інших країн СНД, Захід сприймав її як державу, яка успішно розвиває демократичну систему та здійснює ринкові реформи. Коли президент Білл Клінтон прийняв у 1998 році нового молдавського посла Чеслава Чобану, він сказав, що Молдова є зразковою демократією серед країн СНД⁵³. Президент Клінтон заявив, що Молдова отримає 22 мільйони доларів технічної допомоги, спрямованої головним чином на приватизацію, реструктуризацію економіки, охорону здоров'я та обмін. Це означало, що загальна допомога США

⁵¹ SPEECH MADE TO THE ASSEMBLY. 1995. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTML-EN.asp?SpeechID=210>. (last accessed 08.11.2020)

⁵² Там само.

⁵³ Joint Statement With President Mircea Snegur of Moldova. – 1995. – С. 116.

Молдові з 1992 року до 1995 року сягає понад 200 мільйонів доларів⁵⁴. Своєю чергою, М. Снегур висловив вдячність за допомогу США за останні три роки та зазначив важливий вплив цієї допомоги на успіх реформ у Молдові. Також президенти Клінтон та Снегур обговорили відкриття нових програм у 1995 році для допомоги Молдові у створенні її першої фондової біржі, а також для допомоги малим підприємствам, що розвиваються, в регіонах за межами Кишинева, про розширення програми технічної допомоги та навчання в галузі розвитку агробізнесу та про створення постійного офісу Західного фонду підприємств СНД у Кишиневі. Президент Снегур попросив США продовжувати свої зусилля щодо сприяння інвестиціям США в Молдову, підкресливши, що для досягнення цієї мети створена сприятлива законодавча база⁵⁵.

Дійсно, у першій половині 90-х років Молдова провела всі основні економічні реформи, включаючи лібералізацію торгівлі та цін, створення базової правової бази для ринкової системи та приватизацію частини державного сектору. Вона також досягла певної міри стабілізації у фінансовому плані (шляхом введення конвертованої національної валюти та усунення гіперінфляції) та в політичному плані (шляхом проведення демократичних парламентських та президентських виборів, свободи діяльності політичних партій, запровадження основних громадянських свобод і прийняттям демократичної конституції в 1994 р.). Проте, незважаючи на ринкові реформи, економіка залишалася в глибокій кризі. У другій половині 90-х темп реформ уповільнився. Економічна ситуація в країні погіршилася внаслідок російської економічної кризи 1998 р. Крім того, дотримання демократичних стандартів вже не було таким суворим після приходу до влади Партії комуністів Республіки Молдова у лютому 2001 р.

До того, як УПС набула чинності, молдавська влада зрозуміла, що угода означає співпрацю, а не інтеграцію до Європейського Союзу, і спробувала переконати керівництво ЄС відкрити новий етап у своїх відносинах з

⁵⁴ Joint Statement With President Mircea Snegur of Moldova // The University of Michigan document center. – 1995. – №31. – С. 116.

⁵⁵ Там само. – С. 142–143.

Республікою Молдова. 13 грудня 1996 року Президент Петро Лучинський у своєму листі до пана Жака Сантера, Президента Європейської Комісії, вперше висловив прагнення Республіки Молдова стати до 2000 року асоційованим членом ЄС. Пан Сантер не відреагував на цей лист, тож наприкінці жовтня 1997 р. Петро Лучинський надіслав новий лист, в якому вказав на волю Республіки Молдова отримати статус асоційованого члена та запропонував розпочати переговори про угоду про асоціацію. Через два місяці президент Лучинський надіслав листи подібного змісту всім главам країн-членів Європейського Союзу. Реакція була подібна до реакції Сантера: відповідей або негативних відповідей не було⁵⁶.

Усі ці події безпосередньо передували новій політиці Європейського Союзу: влітку 1999 року Європейський Союз за власною ініціативою відкрив для групи балканських держав перспективу інтеграції, незважаючи на те, що більшість із них держави не кардинально відрізнялися від Республіки Молдова з погляду демократії, економічної та соціально-політичної ситуації. Крім того, ризик конфліктів був у цьому регіоні набагато вищим, ніж ризик Придністровського конфлікту. Однак, ЄС та НАТО не наважувались поширювати свій вплив у Молдові, зокрема в Придністров'ї через російську присутність у цій області⁵⁷. Звісно даний факт негативно вплинув на прихильність та лояльність Молдови до ЄС.

Підсумовуючи, можна сказати, що активні відносини ЄС та Молдови беруть початок від 1994 році, коли було прийнято УПС. Дана угода створила базу для подальшого розвитку відносин між сторонами і сприяла початку розвитку молдавської економіки та політики. За час дії Угоди, Молдова досягла значних результатів, і прикладом може бути налагодження відносин Молдови з ЄС та СГА, коли останні виділили РМ серед інших країн СНД і зазначили, що Молдова є прикладом для інших пострадянських країн. Незважаючи на примітний приріст економіки, Молдова все ще потерпала від економічної кризи та впливу

⁵⁶ Chirilă V. Moldova și integrarea europeană / Victor Chirilă // Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană / Victor Chirilă. – Chișinău: Prut Internațional Publishing Company, 2001. – С. 36– 65.

⁵⁷ Gheorghiu V. Moldova on the way to the European Union: distance covered and next steps to be done. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11870114.pdf>. (last accessed 03.11.2020).

Російської Федерації в своїй країні. Після приходу до влади комуністичної партії, політика Молдови зазнала змін та відзначила початок нового етапу у відносинах ЄС та Молдови.

2.2. Роль Плану дій 2005 року у відносинах ЄС та Молдови

У цей період Молдова зазнала значних змін. Партія комуністів Республіки Молдова домоглась переважної більшості в законодавчому органі після виборів, і на парламентських виборах її керівник – Володимир Воронін був обраний президентом Молдови, взявши на себе всю владу в країні. Незважаючи на гасла на виборах щодо вступу до Союзу Росія-Білорусь, антиєвропейської риторики, та посилення відносин з Росією після прийняття влади, комуністичний уряд не відвернувся від ЄС. У червні 2001 року Молдова приєдналася, як єдина пострадянська країна, до Пакту стабільності для Південно-Східної Європи.

Після невдалого ініційованого Росією «Меморандуму Козака»⁵⁸ у 2003 році, у столиці Молдови відбулось прозахідне зміщення політики. Для лідерів тодішньої правлячої Комуністичної партії інтеграція в Європейський Союз стала стратегічним пріоритетом. З плином часу Молдова оголосила вступ до ЄС своєю метою і зробила перші кроки до Європи. У січні 2002 р. уряд затвердив програму соціально-економічного розвитку Молдови до 2005 р. Згідно з цим документом, європейська інтеграція стала пріоритетним завданням. У грудні 2002 року було створено Національну комісію з питань європейської інтеграції, а у 2003 році була прийнята Концепція європейської інтеграції Республіки Молдова.

Республіка Молдова показувала значні позитивні результати. Будучи членом Ради Європи, Центральноевропейської ініціативи, Організації Чорноморського економічного співробітництва, Дунайської комісії, Партнерства заради миру, Ради євроатлантичного партнерства та інших міжнародних оперативних структур, єдиною країною в СНД, яка стала членом Ініціативи співпраці Південно-Східної Європи та Пакту стабільності для Південно-Східної

⁵⁸ Пропонована Росією пропозиція про одностороннє врегулювання Придністровського конфлікту, яка передбачає надання автономії Придністров'ю. Спочатку це підтримав президент Молдови Володимир Воронін, але врешті-решт відхилений через внутрішньополітичний тиск та тиск ЄС.

Європи та членом Світової організації торгівлі (з травня 2001 р.), Молдова у відносинах з ЄС просунулася далі, ніж інші країни-члени СНД⁵⁹.

Після розширення ЄС у 2004 та 2007 роках виникла ідея розробити нову стратегію щодо сусідніх країн. Нова політика дозволить запобігти поглибленню розбіжностей між ЄС та його сусідами. Тому 12 травня 2004 р. Європейська Комісія представила нове повідомлення про Європейську політику сусідства. ЄПС стосувалася відносин ЄС із країнами Східної Європи – Білорусією, Молдовою, Україною, Росією, країнами Середземноморського регіону (крім Туреччини) та країнами Південного Кавказу – Вірменією, Азербайджаном та Грузією. До встановлення Європейської політики сусідства взаємні відносини між ЄС та Молдовою не були надто розвиненими. Спочатку молдавська влада була розчарована цією ініціативою, оскільки вона не пропонувала перспективи членства та пов'язала країни з різним досвідом та цілями щодо ЄС. Незважаючи на це, Молдова вирішила приєднатися до ЄПС.

Плани дій стали новим інструментом в рамках ЄПС. Вони готувались окремо для кожної країни з урахуванням їх політичного та економічного потенціалу. Плани дій містять перелік конкретних дій, які слід вжити ЄС та сусідній країні в різних сферах. Основними напрямками співпраці між ЄС та сусідньою країною є: політичний діалог, реформи, торгівля, юстиція та внутрішні справи, енергетика, транспорт, інформаційне суспільство, навколишнє середовище, дослідження та інновації, соціальна політика, контакти між людьми. Важливою характеристикою планів дій є те, що з точки зору міжнародного права вони не є обов'язковими для виконання.

В ті роки ЄС виявляв трохи більше інтересу до Молдови. Це було пов'язано головним чином з тим, що країна наближалась до кордонів ЄС внаслідок розширення на схід. Цей підвищений інтерес проявився в підвищенні статусу місії ЄС в Кишиневі, а також у сигналах, які Брюссель надсилав щодо готовності тісніше співпрацювати з Кишиневом з питань безпеки та юстиції та внутрішніх справ. Ця остання сфера включала запобігання нелегальній міграції (як напливу

⁵⁹ Gheorghiu V. Moldova on the way to the European Union: distance covered and next steps to be done. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11870114.pdf>. (last accessed 03.11.2020).

іммігрантів зі Сходу, для яких Молдова є транзитною країною, так і міграції робочих місць молдаван), а також протидії торгівлі зброєю та торгівлі наркотиками та людьми. Існуючі програми економічної допомоги також були підтримані.

ЄС особливу увагу приділяв питанню вирішення Придністровського конфлікту. Наприкінці весни 2003 року Інститут досліджень безпеки Європейського Союзу представив звіт, в якому пропонується залучити ЄС до переговорів щодо Придністров'я. 11 липня 2003 року в пресу потрапила інформація щодо переговорів між ОБСЄ та ЄС про те, що ЄС відкриває мирну місію в Молдові. У вересні 2003 року Якоб Гейсберт де Гооп Схеффер, діючий голова ОБСЄ та міністр закордонних справ Нідерландів, заявив у зверненні до Конгресу США, що участь Європейського Союзу в міжнародній миротворчій операції в Придністров'ї і визнав конфлікт «проблемою першочергового значення», тим самим офіційно підтвердивши зацікавленість ЄС у цьому питанні. Однак, слід пам'ятати, що Брюссель розглядав проблему Придністров'я у контексті відносин Європейського Союзу з Росією, тому можливі зобов'язання ЄС у Придністров'ї будуть виконуватися у співпраці з Росією. Окрім своєї офіційної ролі в поточних переговорах щодо врегулювання конфлікту, ЄС брав участь у зміцненні довіри між конфліктуючими сторонами, підтримуючи управління кордонами, обмежуючи масштаби транскордонної контрабанди, полегшуючи легальну торгівлю Придністров'я в економічному просторі Молдови та загалом сприяння контактам між людьми. Однак, участь ЄС у вирішенні конфлікту поступово відходила на другий план, щоб уникнути погіршення відносин з Росією. Такий підхід неминуче розчарував уряд Молдови. Здебільшого європеїзація переважно сприймалася урядом у геополітичному плані. Вони не бачили зв'язок між покращенням відносин із ЄС та ефективним виконанням внутрішніх реформ. Певний прогрес був досягнутий у наближенні національного законодавства до стандартів ЄС, проте впровадження реформ було поганим, особливо щодо судової реформи, боротьби з корупцією та свободи ЗМІ.

У 2005 році Молдова підписала План дій. Відтоді ЄС застосував широкий спектр інструментів у своєму підході до Молдови. ЄС призначив Спеціального представника у Молдові, який займався переважно придністровською проблемою, і разом із США приєднався до переговорів щодо вирішення конфлікту в якості спостерігача. Європейська комісія відкрила свою делегацію в Кишиневі та розмістила Місію допомоги ЄС на українсько-молдавському кордоні, включаючи її придністровську секцію, тому що Придністровський конфлікт був одним із пріоритетів, визначених Планом дій для Молдови. ЄС надав Молдові торгові преференції, у 2007 році в Кишиневі було створено Спільний візовий центр ЄС, тоді як наступного року сторони підписали спрощення візового режиму та угоди про реадмісію та Партнерство з мобільності, що сприяє легальній міграції молдаван.

План ЄС – Молдова є політичним документом, що встановлює стратегічні цілі співробітництва Молдови та ЄС. Тимчасові рамки впровадження плану дій обмежені 3 роками. Його здійснення покликане сприяти виконанню положень Угоди про партнерство та співробітництво і досягненню Молдовою найважливішого завдання – послідовної інтеграції в економічні та суспільні структури Європи. Метою Плану дій Молдови було налагодження тіснішої співпраці між Кишиневом та Брюсселем. План дій стосувався п'яти напрямків, включаючи політичне співробітництво, включення Молдови до єдиного європейського ринку, співробітництво у сфері судочинства та поліції, розвиток транспортних, енергетичних та комунікаційних мереж інфраструктури та культурний обмін. Очікувалось, що зближення відбуватиметься в основному шляхом поступового включення сусідів до єдиного європейського ринку та одночасного їх пристосування до європейських стандартів, взаємної лібералізації митних зборів та впровадження вільного руху товарів, послуг, капіталу та людей. Представники Комісії наголошували, що для повного розширення єдиного ринку на сусідні країни може знадобитися 15-20 років.

План дій мав сприятливо позначитись на процесі наближення молдавського законодавства і стандартів до європейського зразку. У зв'язку з цим у плані дій

були прописані шляхи подальшої економічної інтеграції, заснованої на прийнятті та впровадженні економічних та торговельних правил і регламентування, направлених на розширення торгівлі, збільшення обсягів інвестицій, забезпечення сталого розвитку. План дій сприяв поліпшенню політичного діалогу та був направлений на економічне процвітання Молдови.

У період з 2000 по 2006 рр. ЄС виділив Молдові 173 млн. євро в рамках Технічної допомоги Співдружності Незалежних Держав та Програми продовольчої безпеки. У 2007 році Європейський інструмент сусідства та партнерства став основним джерелом європейської допомоги Молдові. Він передбачав надання 209,7 млн. євро Молдові до 2010 року⁶⁰. За допомогою бюджетної підтримки та технічної допомоги ЄПС мала на меті: розвиток демократії та належне управління, регуляторну реформу та розбудову адміністративного потенціалу, зменшення бідності та економічне зростання. Що важливо, Молдова стала другим найбільшим одержувачем допомоги ЄС на душу населення після палестинських територій⁶¹.

Євроінтеграція була вигідною для Молдови у контексті економічного розвитку та вирішення конфлікту, але незважаючи на усі зусилля з боку ЄС, керівництво Молдови не бачило нагальної потреби здійснювати ефективні реформи. Незважаючи на досягнення активнішої співпраці Молдови та ЄС, невизначеність політичного курсу РМ не дала змоги більш ефективно співпрацювати.

Отже, незважаючи на прихід до влади комуністичної Партії, Молдова не відхилилась від свого проєвропейського вибору, і навіть навпаки, просунулась вперед у відносинах з ЄС. Доказом прихильності до ЄС стало створення Національної комісії з питань європейської інтеграції, яка розробила Концепцію інтеграції Республіки Молдова до Європейського Союзу та передала її до Європейської Комісії, видання ще одного національного документу Республіки

⁶⁰ Brink L. Countries in the Commonwealth of Independent States: / Lars Brink. – 2014. – С. 26.

⁶¹ Европейская политика соседства. URL: <https://www.euneighbours.eu/ru/policy#evropeyskaya-politika-sosedstva-eps> (дата обращения 05.11.2020).

Молдова – «Європейська стратегія»⁶², Парламентського комітету з питань європейської інтеграції, Департаменту з питань європейської інтеграції, а також міністерські та відомчі підрозділи, відповідальні за європейську інтеграцію⁶³.

Великим досягненням та стимулом для розвитку відносин був початок співпраці у рамках ЄПС, а згодом підписання Молдовою Плану дій на подальші три роки. Молдова отримувала значну фінансову допомогу від ЄС та активно співпрацювала задля вирішення Придністровського конфлікту. Поглиблення співпраці сторін сприяла початку адміністративних реформ та зростанню економіки Молдови.

2.3. Співпраця у рамках «Східного партнерства»

З провалом Комуністичної партії Республіки Молдова на парламентських виборах 29 липня 2009 року почався новий розділ у відносинах між Молдовою та Європейським Союзом. 8 серпня 2009 року перемогли Ліберально-демократична партія Молдови (ЛДПМ), Демократична партія Молдови (ДПМ), Ліберальна партія (ЛП) та Альянс «Наша Молдова». Вони домовились про створення правлячої коаліції. Відповідно до коаліційної угоди, ключовими пріоритетами зовнішньої політики були інтеграція до ЄС і, зокрема, підписання Угоди про асоціацію. 25 вересня Коаліція проголосувала за проєвропейський уряд на чолі з Владом Філатом, який 1 грудня прийняв нову чотирирічну програму діяльності «Європейська інтеграція: свобода, демократія, добробут». У програмі чітко зазначалося, що новий уряд розглядає інтеграцію Молдови до ЄС як «фундаментальний пріоритет внутрішньої та зовнішньої політики Республіки Молдова»⁶⁴. У документі також наголошується, що європеїзація є «найефективнішим способом досягнення політичної, економічної та соціальної

⁶² Strategia de Informare și Comunicare pentru Integrare Europeană a Republicii Moldova. 2004. URL: <https://mfa.gov.md/img/docs/Strategia-Informare-si-Comunicare-IE-PROIECT.pdf> (last accessed 03.11.2020).

⁶³ Gheorghiu V. Moldova on the way to the European Union: distance covered and next steps to be done. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11870114.pdf>. (last accessed 03.11.2020).

⁶⁴ Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova «Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare». URL: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/693271_md_program_de_guve.pdf (last accessed 06.11.2020).

модернізації країни»⁶⁵. Програма підкреслила готовність Молдови підписати Угоду про асоціацію з ЄС та її бажання приєднатися до Союзу в найближчому майбутньому.

ЄС привітав новий проєвропейський уряд Молдови у 2009 році. Протягом наступних кількох місяців участь ЄС у цій країні значно зросла. Це також було стимульовано запуском програми «Східне партнерство» в травні 2009 р. Із самого початку цей проєкт розглядали як можливість політичного зближення і економічної інтеграції з Євросоюзом сусідніх країн, яким Брюссель не може надати перспективу членства в найближчі роки. Інші цілі ініціативи – сприяти проведенню реформ в регіоні і вирішення конфліктів.

Майже кожного року члени програми «Східного партнерства» збираються разом на самітах, для обговорення основних результатів та стратегії подальшої співпраці. Так, за час існування ініціативи було проведено низку самітів: перший саміт Східного партнерства у Празі у травні 2009 р., саміт Східного партнерства у Варшаві у вересні 2011 р., саміт Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді 2013 року, саміт Східного партнерства у Ризі у травні 2015 року, саміт Східного партнерства у Брюсселі в листопаді 2017 року та саміт 2020 року⁶⁶.

У січні 2010 р. ЄС погодився на переговори щодо Угоди про асоціацію, а в червні 2010 р. Молдова та ЄС розпочали переговори про надання громадянам Молдови безвізового доступу в Шенген протягом 90 днів. Важливим кроком молдавської влади також стало приєднання до Енергетичного співтовариства в 2010 році. Договірні сторони зобов'язались розділити власність у галузі енергетики, що означає розділення виробництва електроенергії від її передачі оператору розподільчої системи або споживачеві.

ЄС також запропонував Молдові конкретну та більшу фінансову підтримку для здійснення необхідних ключових реформ. У період з 2010 по 2013 рік Молдова отримала 550 мільйонів євро допомоги. У 2014 році ЄС підтримав

⁶⁵ Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova «Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare». URL: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/693271_md_program_de_guve.pdf. (last accessed 06.11.2020).

⁶⁶ The Eastern Partnership. URL: <https://www.euneighbours.eu/en/policy/eastern-partnership>. (last accessed 28.10.2020).

Молдову понад 130 мільйонами євро⁶⁷. Починаючи з 2010 року, політичні радники ЄС також були призначені допомагати молдавській державній реформі та спостерігати за роботою молдавських державних установ.

Із погляду Брюсселя, участь у Молдові в основному була спрямована на забезпечення стабільності за межами нових кордонів ЄС, особливо в контексті Придністров'я. Очікувалось, що проєвропейська Молдова стане більш прозорим та передбачуваним партнером. Наприклад, надавши Молдові безвізовий режим для Шенгенської зони, ЄС змусив уряд Молдови реформувати державну прикордонну службу, посилити контроль над придністровським кордоном та запровадити біометричні паспорти та автоматизовану систему паспортного контролю. Прагненням ЄС було перетворити Молдову на зразок держави в рамках Східного партнерства, що може бути позитивним прикладом для інших країн Східного партнерства, таких як Україна. Однак, як і у випадку з іншими членами Східного партнерства, ЄС не був зацікавлений запропонувати Молдові чітких перспектив майбутнього членства.

Інтеграція Молдови з ЄС була особливо важливою для двох держав-членів ЄС: Румунії та Німеччини. З погляду Румунії, зближення Молдови з ЄС стало шансом відновити взаємні відносини, які постраждали в радянські часи, шляхом розширення економічного та культурного співробітництва, забезпечення безпеки на її кордоні та зменшення впливу Росії на Молдову. Румунсько-молдавські відносини активізувались, щойно в Кишиневі була сформована проєвропейська коаліція. Румунія намагалася використати європейські прагнення нового уряду Молдови, ставши головним захисником Молдови в ЄС. Створюючи платформу співпраці, яка дозволяє державам ЄС будувати дружні двосторонні відносини, Румунія прагнула зміцнити свої позиції в ЄС. Хорошим прикладом такої діяльності є створення Групи друзів Молдови у співпраці з Францією⁶⁸.

⁶⁷ The Republic of Moldova and the EU. 2016. URL: https://eas.europa.eu/delegations/moldova/1538/republic-moldova-and-eu_en. (last accessed 15.10.2020)

⁶⁸ Minister Lajčák attended the Friends of Moldova Group held in Brussels. 2013. URL: https://www.mzv.sk/web/en/news/detail/-/asset_publisher/oLViwP07vPxv/content/minister-lajcak-attended-the-friends-of-moldova-group-held-in-

З погляду Німеччини, європейська інтеграція Молдови розглядалася як корисний інструмент у реалізації найважливіших елементів німецької зовнішньої політики: поліпшення прикордонної безпеки ЄС, контроль за міграцією та вирішення Придністровського конфлікту. Інтерес Німеччини до молдавських справ зріс із 2009 року, коли німець був призначений главою делегації ЄС у Кишиневі та керівником EUBAM⁶⁹ у Молдові та Україні.

ЄС запропонував проєвропейській коаліції в Кишиневі майже безумовну підтримку, утримавшись від відкритої критики молдавської влади, незважаючи на очевидні приклади корупційної, незаконної або недемократичної практики. Лише через кілька місяців після створення проєвропейської коаліції у Молдові ЄС вже позначив її як успішного члена Східного партнерства. Громадяни Молдови були першими громадянами пострадянської держави (крім країн Балтії), які ввели безвізовий режим для Шенгенської зони.

Після відкриття Програми Східного партнерства, Молдова разом з Україною та Білоруссю розпочала її реалізацію. Основні зміни почали відбуватися у сфері зовнішньої політики країни. Підхід ЄС до Молдови був і є дуже обережним. Проте, після приєднання Молдови до програми Східного партнерства, взаємні відносини посилились. З тих пір одним із ключових принципів зовнішньої політики Молдови була нормалізація відносин з Україною та Румунією, а також побудова демократичної держави, забезпечення свободи ЗМІ, ініціювання процесів реінтеграції та початок діяльності в напрямку європейської інтеграції. Для кожної із наступних сторін участь Молдови у програмі Східного партнерства означало інше:

1. Для США та ЄС – рух до інтеграції з європейськими структурами;
2. Для сусідів Молдови – стабілізація добросусідських відносин;
3. Для Росії – поява можливого стратегічного партнера через близькість до країн ЄС;

brussels/10182?p_p_auth=5ri6FBAS&_101_INSTANCE_oLViwP07vPxv_redirect=%2Fweb%2Fen%2Fnews%2Fminister_activities%3Fstrana%3D141. (last accessed 17.10.2020)

⁶⁹ Європейська структура, створена для контролю руху на кордонах між Молдовою та Україною. The European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. URL: <http://eubam.org/> (last accessed 27.10.2020).

4. Для населення Молдови – можливість подолання фінансової кризи та покращення якості життя.

Прагнення Молдови до зближення з Європейським Союзом виражені в документі, прийнятому під назвою «Молдавсько-шведська стратегія співпраці на 2011–2014 роки». Згідно з документом, передбачалося, що Швеція щороку надаватиме Молдові 12 мільйонів євро для фінансування всіх реформ, необхідних для наближення Молдови до ЄС. Стратегія підтверджує відповідальність Швеції за підтримку відносин Молдови та ЄС у рамках Східного партнерства. Гранти, що фінансуються урядом Швеції, мали виділятися, серед іншого, на гармонізування молдавського законодавства із законодавством ЄС, особливо у галузі прав людини та гендерної рівності. Інвестиційні проєкти мали фінансуватися у сфері енергетичної інфраструктури, а також об'єктів для розвитку малого бізнесу та торгівлі⁷⁰.

Незважаючи на зусилля щодо сприяння європейській інтеграції, Молдова опинилася у постійній політичній кризі після парламентських виборів 2009 року. У лютому 2013 року правляча коаліція за європейську інтеграцію розпалася. Ситуація призвела до уповільнення темпів європейської інтеграції, що призвело до того, що на саміт Східного партнерства у Вільнюсі, який відбувся у листопаді 2013 року, Молдова прийшла не реалізувавши всіх планів, які перед собою поставила у 2012 році.

Цьому було кілька причин, згадана політична криза в країні, пов'язана зі складною ситуацією всередині правлячої коаліції та зміною влади, політичними провокаціями з Придністров'я та труднощами у двосторонніх відносинах між Молдовою та Російською Федерацією.

З наближенням Саміту Східного партнерства Російська Федерація використовувала всі можливі інструменти для запобігання парафуванню Угоди про асоціацію та переконання Молдови інтегруватися до структур на пострадянському просторі. Основними напрямками тиску Росії, були: проблема Придністров'я, провокації з боку російської меншини, ембарго на молдавські

⁷⁰ Strategy for development cooperation with the Republic of Moldova, *The Ministry for Foreign Affairs Sweden*. URL: http://amp.gov.md/portal/sites/default/files/inline/1612489_en_strategy_for_d.pdf. (last accessed 28.10.2020).

товари (вино, фрукти), погрози повернути молдавських трудових мігрантів з Росії, загрози припинити постачання природного газу взимку⁷¹.

Незважаючи на усі проблеми, Республіка Молдова досить активно і результативно проявила себе в рамках Східного партнерства. За 2013 рік відбулося поглиблення інституційного зближення з ЄС, яке почалося в 2010 році. Так, з 12 січня 2010 року до 15 березня 2013 року було проведено 15 раундів переговорів, а 28 листопада 2013 року на саміті Східного партнерства у Вільнюсі, Молдова парафувала текст Угоди про асоціацію, яка містить пункт про створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі. Офіційно вони були розпочаті 27 лютого 2012 року і тривали аж до 15 березня 2013 року, за цей час відбулося 6 раундів переговорів. 12 червня 2013 року Республіка Молдова і Європейський союз завершили переговори про зону поглибленої та всеосяжної вільної торгівлі⁷².

Наприкінці листопада 2013 року на Саміті Східного партнерства у Вільнюсі було парафовано Угоду про асоціацію. Дотримуючись процедури щодо вступу в силу цієї Угоди, на Саміті ЄС у Брюсселі 27 червня 2014 року була підписана Угода про асоціацію. Перше засідання Ради асоціації ЄС-Молдова відбулося 16 березня 2015 року.

На наступних самітах ініціативи «Східного партнерства» обговорювались основні досягнення та проблеми учасників даного проекту. Зокрема, під час саміту 2015 року, який відбувся у Ризі учасники Саміту вітали успішний старт імплементації Угод про асоціацію. Вони позитивно відзначили збільшення торгівлі між ЄС та Республікою Молдова з моменту застосування ЗВТ. Також під час Саміту, було сказано, що Молдова досягла результатів щодо контролю на кордонах, розширення малих та середніх підприємств, енергетичних питань,

⁷¹ Voytyuk O. Perspektywa stosunków Mołdawii z Unią Europejską w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i programu Partnerstwa Wschodniego na tle aktualnej sytuacji geopolitycznej / Oksana Voytyuk. – 2014. URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2971/1/Studia_Podlaskie_22_Voytyuk.pdf?fbclid=IwAR0miO12uC7AURDGmyW0y5AEDjWeIBg9O-Px817YIy4TIORgqBqFU7xQ8BE (last accessed 05.10.2020).

⁷² Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. 2013. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (last accessed 20.10.2020).

навколишнього середовища та кліматичних змін, природних та техногенних катастроф⁷³.

Далі, у Брюсселі під час Саміту 2017 року було визначено 20 ключових результатів на 2020 рік, яких треба було досягти учасникам ініціативи⁷⁴. Основну увагу було приділено питанням реформування управління, економіки, зв'язку та суспільства.

Підсумовуючи, Молдова досягла значних результатів у співпраці з ЄС в рамках ініціативи «Східного партнерства». Даний проєкт сприяв поглибленню відносин сторін, охоплення більшої сфери співпраці, збільшення фінансування та активніше сприяння вирішенню проблем пов'язаних з безпекою, економікою, енергетикою та соціальними питаннями. Завдяки плідній співпраці у Молдові було запроваджено безліч проєктів, пов'язаних із покращенням бізнесу, ділового клімату, допомоги МСП, освітніх програм тощо. Як результат позитивної та дієвої співпраці в рамках «Східного партнерства» під час Саміту у Вільнюсі 2013 року, було парафовано Угоду про асоціацію, яка на сьогоднішній день є одним з головним документів, що регулюють відносини ЄС та Молдови.

2.4. Імплементация Угоди про асоціацію Молдови та ЄС

Після підписання Угоди про асоціацію відносини між сторонами поглибились. Нова угода була інноваційною та амбіційною, включаючи глибоку та всеохоплюючу зону вільної торгівлі, яка набрала чинності в липні 2016 року, та Порядок денний асоціації, спрямований на подальше сприяння економічній інтеграції та політичній асоціації між Молдовою та ЄС. Угода про асоціацію замінювала попередню Угоду про партнерство та співробітництво, яка діяла з липня 1998 року.

З підписанням Угоди ЄС мав на меті вдосконалити демократію, верховенство права та права людини в Республіці Молдова. Союз також підтримував зусилля, спрямовані на врегулювання Придністров'я.

⁷³ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. 2015. URL: <https://slovenia.mfa.gov.ua/en/news/36802-spilyna-deklaracija-samitu-iniciativi-skhidne-partnerstvo-m-riga-21-22-travnja-2015-r> (last accessed 20.10.2020).

⁷⁴ The Eastern Partnership. URL: <https://www.euneighbours.eu/en/policy/eastern-partnership>. (last accessed 28.10.2020).

Угода про асоціацію зміцнювала політичні та економічні зв'язки Молдови з ЄС. Підписавши угоду, Молдова зобов'язалась реформувати свою внутрішню політику на основі законів та практики ЄС. Для здійснення реформ країна отримує значну підтримку ЄС.

Після скандалу з банківським шахрайством у 2014⁷⁵ році допомога ЄС була тимчасово призупинена. Однак після того, як наприкінці 2016 року було досягнуто домовленості про програму між Молдовою та Міжнародним валютним фондом (МВФ), основною метою якої була стабілізація банківського сектору, ЄС відновив виплату бюджетної підтримки. Двостороння допомога Молдові становила від 335 млн. до 410 млн. євро протягом 2014-2017 років⁷⁶.

Угода про асоціацію розділена на сім пунктів, найширший з яких містить положення про ЗВТ. Хоча молдавський та придністровський ринки мають незначне значення для ЄС, інтерес в основному зумовлений бажанням мати стабільного сусіда, що сповідує європейські цінності. Таким чином, основні проблеми в Молдові, на які орієнтований ЄС, можна розділити на:

1. проблеми управління, такі як корупція, слабкі результати діяльності судової влади та інших державних органів, слаборозвинене державне управління та управління поліцією і кордонами;
2. нерозвиненість економіки, нерозвиненість соціальних стандартів та політики;
3. соціальні проблеми, що включають слабе громадянське суспільство, порушення прав людини, монополізовані та упереджені засоби масової інформації.

Одним з найголовніших секторів, на який спрямовано Угоду про асоціацію, на частку якої припадає близько 30 % бюджету від ЄС, є державна адміністрація

⁷⁵ Скандал, який виник в 2014 році коли з трьох великих молдовських банків зник 1 мільярд доларів: Banca de Economii, Unibank та Banca Socială. Це була скоординована схема, в якій брали участь три банки. Схема була направлена на витягнення якомога більшого обсягу коштів із системи позик. The Moldovan Banking Scandal, CCECC. URL: <https://www.ccecc.md/the-moldovan-banking-scandal/> (last accessed 06.11.20).

⁷⁶ Three Eastern Partnership neighbours: Ukraine, Moldova and Belarus URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/171/three-eastern-partnership-neighbours-ukraine-moldova-and-belarus> (last accessed 06.11.20).

Молдови⁷⁷. Цілі включають підвищення прозорості, функціонування та ефективності центральних та місцевих адміністрацій шляхом розвитку потенціалу та створення інституцій, для чого ЄС надає технічну підтримку та заохочує наближення до законодавства та технічних стандартів ЄС.

Крім того, погане функціонування обмежує судовий та поліцейський сектори Молдови, підриваючи верховенство права та функціонування прикордонного контролю. Щодо судової влади, підтримка ЄС зосереджується на професійних установах, таких як прокуратура, і в цілому на координації реформ у цілому секторі.

Одним із руйнівних факторів у всіх вищезазначених аспектах молдавського суспільства, який Угода про асоціацію має на меті усунути, є корупція. Підтримка ЄС тут зосереджена в основному на зміцненні Молдавського національного антикорупційного центру, з яким Європейське бюро з боротьби з шахрайством підписало договір про адміністративну співпрацю в жовтні 2015 року.

Крім того, Молдова перебуває в процесі розробки Національної антикорупційної стратегії, впроваджує систему контролю за статками та інтересами державних службовців та узгоджує своє законодавство з різними директивами ЄС щодо відмивання грошей та фінансування тероризму⁷⁸.

Окрім політичної складової Угоди про асоціацію, велику увагу було приділено саме економічним питанням. Угода була націлена на поліпшення економічної ситуації в Молдові, по-перше, зосереджуючись на технічних сферах, що мають велике значення для належного функціонування економіки, починаючи від оподаткування та фінансових послуг, закінчуючи законодавством про компанії та бухгалтерський облік.

⁷⁷ Montesano F. The Europeanisation of Moldova: Is the EU on the Right Track? / F. Montesano, T. Togt, W. Zweers, *Clingendael Report*. – 2016. URL: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Clingendael%20Report%20The%20Europeanisation%20of%20Moldova%20-%20July%202016.pdf>. (last accessed 10.10.2020)

⁷⁸ Progress report on the implementation of the republic of Moldova – European Union Association agenda. 2016. URL: <http://dcfta.md/uploads/0/images/large/progress-report-on-eu-moldova-association-agenda-march-2016.pdf> (last accessed 27.10.2020).

По-друге, Угода про асоціацію розглядає питання бідності, адже це стосується майже 26 % населення Молдови⁷⁹. Крім того, економічний розвиток населення Молдови спрямований на посилення соціальної політики та прав працівників, а також на забезпечення рівних можливостей та захисту споживачів. Наразі Молдова прийняла різні закони про соціальне забезпечення та уклала двосторонні зустрічі з одинадцятьма країнами-членами ЄС з цього питання.

Положення секторальної співпраці Угоди про асоціацію особливо всеосяжні в енергетичному секторі, сільському господарстві та розвитку сільських територій. Розвиток сільських територій є надзвичайно важливим для ЄС, оскільки тут виділяється 30 % бюджету ЄС для досягнення збалансованого та всеохоплюючого економічного розвитку в сільській місцевості. Зі свого боку Молдова розробила план дій щодо національної стратегії розвитку сільського господарства та розвитку сільських територій та затвердила європейські норми у національне законодавство. Що стосується енергетики, Молдова пов'язана з енергетичним ринком ЄС будівництвом газопроводу Ясси-Унгени⁸⁰. Однак зважаючи на російський вплив навіть у питаннях енергетики, Молдові не вдалось досягти більших результатів у відносинах з ЄС в цій сфері. Хоча Молдова стала членом Європейського енергетичного співтовариства в 2010 році, після ефективного втручання Росії (шляхом тиску на Молдову з питання придністровського боргу перед «Газпромом»), повне впровадження Третього енергетичного пакету ЄС було відкладено до 2020 року⁸¹.

Як зазначалось раніше, Угода про асоціацію також була націлена і на соціальні питання. Минулі проекти ЄС зосереджувались на розширенні прав і можливостей суб'єктів громадянського суспільства у сферах сталого розвитку, профілактики ВІЛ та СНІДу, а також посиленні спроможності громадянського суспільства контролювати процеси реформ у Молдові.

⁷⁹ Studiul opiniei publice, CIVIS. 2015. URL: https://ipp.md/old/public/files/Barometru/BOP_11.2015_anexa.pdf (last accessed 27.10.2020).

⁸⁰ Трубопровід природного газу між Румунією та Молдовою, будівництво якого почалося 27 серпня 2013 року.

⁸¹ Association Implementation Report on Moldova. 2018. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/association_implementation_report_on_moldova.pdf. (last accessed 28.10.2020).

З метою сприяння розвитку різноманітного та незалежного медіа-середовища, що вимагається Угодою, Молдова прийняла кілька законів, спрямованих на поширення монополій⁸². Крім того, ЄС бере участь у проєктах, спрямованих на сприяння свободі преси та зміцненню спроможності молдавських ЗМІ. Однак, у звіті ЄС про розвиток європейської політики сусідства у 2015 р. зазначається, що, хоча засоби масової інформації в Молдові користуються достатнім рівнем свободи порівняно із середнім показником для регіону, концентрація власності з боку політичних та ділових груп залишається високою, що підриває прозорість⁸³.

Дотримання прав людини також є важливим суспільним питанням. Інші конкретні ініціативи ЄС спрямовані на ліквідацію катувань та жорстокого поводження, моніторинг особливо вразливих груп, таких як діти, жінки, люди з інвалідністю та групи меншин.

Отже, підписання Угоди про асоціацію було великим кроком і значним досягненням для Молдови. Угода охопила усі важливі сфери, включаючи політичні, економічні та соціальні питання. Угода передбачала покращення умов життя для населення Молдови, боротьбу з корупцією, підвищення економіки, захист прав людини, сприяння свободі ЗМІ та слідування стандартам ЄС. Для імплементації Угоди та втіленню у життя реформ, ЄС активно фінансує Республіку Молдову та слідкує за прогресом у країні.

Висновок до розділу 2

Підсумовуючи даний розділ, необхідно зазначити, що відносини Молдови та ЄС активізувались із 1994 року, коли сторони підписали Угоду про партнерство та співробітництво. Цією Угодою Молдова і ЄС поклали початок двосторонньої співпраці. Вибравши свій зовнішньополітичний курс, Молдова одразу визначила європейську інтеграцію своєю стратегічною метою. Починаючи з того часу Молдова так і залишилась бути відданою зазначеній стратегічній меті. УПС набрала чинності 1 липня 1998 р. на початковий період

⁸² Studiul opiniei publice, CIVIS. 2015. URL: https://ipp.md/old/public/files/Barometru/BOP_11.2015_anexa.pdf (last accessed 27.10.2020).

⁸³ ENP Country Progress Report 2014 – Republic of Moldova. 2015. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_4682 (last accessed 30.10.2020).

10 років, з можливістю продовження. Документ встановив правову базу для двосторонніх відносин між Молдовою та ЄС у політичній, комерційній, економічній, правовій, культурній та науковій галузях та мав на меті підтримати Молдову у зміцненні демократії та верховенства права, поважаючи права людини та меншин, забезпечуючи проведення політичного діалогу, сталого розвитку економіки та завершення переходу до ринкової економіки шляхом стимулювання торгівлі, інвестицій та гармонійних економічних відносин.

УПС створила Раду з питань співробітництва, яка збирається раз на рік для моніторингу впровадження УПС на найвищому рівні. Наступним кроком у зближенні з ЄС став План дій Молдова-ЄС, розроблений відповідно до Європейської політики сусідства та прийнятий у лютому 2005 року Радою з питань співробітництва. План дій спочатку встановлював стратегії співпраці на трирічний період і згодом неодноразово продовжувався.

Варто зауважити, Республіка Молдова досить активно проявила себе в рамках Східного партнерства. Все більш тісні відносини ЄС з Республікою Молдова виходили за рамки співпраці, що включало поступову економічну інтеграцію та глибшу політичну співпрацю.

Далі План дій Молдова – ЄС був замінений у 2014 році Порядком денним асоціації, затвердженим відповідно до Угоди про асоціацію між ЄС та Молдовою, яка з 1 вересня 2014 року є правовою базою для розвитку співпраці між РМ та ЄС. Угода регулювала співпрацю у найбільш важливих сферах, сприяла економічному розвитку країни, вирішенню Придністровського конфлікту, реформуванню політичної системи та захист прав людини. Разом з Угодою про асоціацію було прийняте рішення вступу Молдови у зону вільної торгівлі, яка вступила в силу у 2016 року і сприяла зростанню економіки Молдови та поглиблення економічних відносин між сторонами. На сучасному етапі, ЄС – один з головних торгових партнерів Молдови і найбільший для країни інвестор.

Молдова невеликими, але впевненими кроками рухається до європейської інтеграції. Тому і надалі РМ вбачає у ЄС політичну та економічну силу, за

допомогою якого вона зможе реалізувати свої національні інтереси, до досягати економічного розвитку та національної безпеки.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У ВІДНОСИНАХ ЄС ТА МОЛДОВИ

Важливими питаннями на шляху до європеїзації Молдови залишаються ефективність інструментів для досягнення результатів та основні проблеми які виникають у країні на шляху до Європейської інтеграції. Тут слід зазначити, що Порядок денний асоціації встановлює терміни до десяти років для впровадження, тому повного впровадження не слід очікувати з моменту набрання чинності. Після підписання Угоди про асоціації, розробляється Національний план дій щодо імплементації Угоди і містить ключові пріоритети співпраці з метою забезпечення політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС та є основним інструментом моніторингу процесу європейської інтеграції.

3.1. Основні досягнення у відносинах ЄС та Молдови

Перший Національний план дій був затверджений урядом 25 липня 2014 року та був переглянутий у 2015 році. План був досягнутий на 73,73%⁸⁴. Того ж року ЄС опублікував звіт, щодо прогресу Молдови і надав відповідні рекомендації. За звітом щодо розвитку країни на 2014 Республіка Молдова просунулася з питань прав людини та основних свобод. ЗМІ користувалися хорошим рівнем свободи в регіональному порівнянні, незважаючи на питання щодо прозорості ЗМІ⁸⁵.

Успіхом є те, що Уряд запровадив законодавство про судову реформу, відповідаючи помітним показникам, встановленим Стратегією реформування сектору юстиції на 2011-2016 роки. Водночас, реформа прокуратури застопорилася, а корупція залишається головною проблемою.

За підтримки ОБСЄ Республіка Молдова зробила спробу змінити відносини між Гагаузьким автономним районом та центральними органами влади. Було

⁸⁴ Implementation of the Association Agreement. URL: <https://mfa.gov.md/en/content/implementation-association-agreement>. (last accessed 01.11.2020).

⁸⁵ ENP Country Progress Report 2014 – Republic of Moldova. 2015. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_4682 (last accessed 30.10.2020).

досягнуто незначного прогресу. Мінімальний прогрес був досягнутий у вирішенні придністровського конфлікту.

Економіка Республіки Молдова зіткнулася зі складною ситуацією в 2014 році з кризою в Україні та численними торговими ембарго Російської Федерації, що перешкоджають торгівлі з цими двома основними торговими партнерами. Водночас, молдавський експорт до ЄС зріс після впровадження ЗВТ. Було прийнято рішення про здійснення реформ, щоб привести економіку у відповідність до ЗВТ, наприклад, у сфері вільного руху товарів, а також щодо технічних регламентів, митних та санітарних норм.

На підставі Звіту про розвиток країни Республіці Молдова рекомендувалось кілька заходів для подальшого розвитку:⁸⁶

1. посилити боротьбу з корупцією, а також зосередити увагу на попередженні корупції;
2. продовжувати просувати реформи в системі юстиції та правоохоронних органів;
3. вжити заходів для вдосконалення корпоративного управління та нагляду у фінансовому секторі, зокрема, шляхом посилення прозорості акціонерів та наглядових повноважень національного банку у банківському секторі;
4. продовжувати активно співпрацювати з придністровською стороною з метою просування взаємоприйнятної бачення спільного майбутнього.

Далі уряд затвердив другий Національний план дій щодо імплементації Угоди про асоціацію на 2017-2019 роки, який згодом був переглянутий у першій половині 2018 року. Рівень досягнень другого Національного плану дій становить 71,56%⁸⁷.

⁸⁶ ENP Country Progress Report 2014 – Republic of Moldova. 2015. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_4682 (last accessed 30.10.2020).

⁸⁷ Implementation of the Association Agreement. URL: <https://mfa.gov.md/en/content/implementation-association-agreement>. (last accessed 01.11.2020).

Загалом після підписання Угоди про асоціацію, Молдова досягла значних результатів у галузі економіки, управління, соціальних питань, клімату та прикордонного контролю.

На сьогоднішній день головним успіхом в економіці для Молдови є те, що ЄС став головним торговельним партнером Молдови і найбільшим для країни інвестором. У 2018 році на частку ЄС припало 70% експорту і 50% всієї торгівлі Молдови. Сільськогосподарський сектор отримав найбільшу вигоду від ЗВТ з моменту вступу в силу, зафіксувавши зростання на 44% в експорті⁸⁸. Через підписання ЗВТ за підтримки ЄС Молдова вже внесла в своє національне законодавство і регламенти більше 25 000 технічних стандартів ЄС. На сучасному етапі Молдова посідає 59 місце серед торгових партнерів ЄС із загальним оборотом 4,7 млрд. євро в 2019 році, що на 40% більше, ніж у 2015 році. Експорт ЄС до Молдови склав у 2019 році 2,9 млрд. євро, збільшившись на 8,5% порівняно з 2018 р. Основним експортом ЄС є мінеральне паливо, електричні машини та транспортні засоби⁸⁹.

Імпорт ЄС з Молдови незначно зменшився на 2,7% у 2018-2019 роках – з 1,83 млрд. євро до 1,78 млрд. євро у 2019 році, але залишається стабільним після певного збільшення в попередні роки (див. Додаток В). Основним імпортом ЄС з Молдови є електричні машини та обладнання (зокрема, ізольовані дроти та кабелі), одяг та одяг та насіння олії (особливо насіння соняшнику).

Кількість компаній, які беруть участь у торгівлі з ЄС, продовжує збільшуватись, і в 2018 році приблизно 1837 молдавських компаній експортували до ЄС порівняно з 1734 фірмами, які займалися експортом до ЄС у 2018 році⁹⁰.

ЄС активно сприяє економічному зростанню і створенню нових робочих місць в Молдові. В цілому, за оцінкою ЄС, з 2009 року понад 17 660 молдавських малих та середніх підприємств скористалися допомогою ЄС по лінії програми

⁸⁸ Association Implementation Report on Moldova, *European Commission*. 2019. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/40700/swd_2019_325_fl_joint_staff_working_paper_en_v10_p1_1045191.pdf. – С. 1. (last accessed 10.11.2020).

⁸⁹ Trade picture of Moldova. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (last accessed 11.11.2020).

⁹⁰ Там само.

«EU4Business»⁹¹ і отримали доступ до фінансування в Молдові. Продовжилися структурні реформи с метою стабілізації фінансового сектора, в тому числі за підтримки ЄС. У січні 2020 роки ЄС запустив в Кагулі і в Унгенах нову програму «EU4Moldova: основні регіони»⁹². ЄС інвестує 23 млн євро у стимулювання всебічного та сталого економічного розвитку в райони Кагул та Унгени (див. Додаток Г).

ЄС і далі продовжує надавати великого значення зміцненню демократичних стандартів, верховенства права і зусиль з викорінення корупції у вищих ешелонах влади в Молдові. Допомога ЄС в Молдові виділяється за умов задовільного прогресу в процесі реформ. Так, відступивши від демократичних принципів і верховенства права у 2018 році, ЄС переглянув свою допомогу Молдові. Однак, виходячи з початкового позитивного прогресу в області верховенства закону, досягнутого урядом Молдови з червня по листопад 2019 року, в липні і жовтні 2019 роки ЄС відновив виплати за програмами бюджетної підтримки і виплатив першу частину макрофінансової допомоги в жовтні 2019 року (див. Додаток Д). Після зміни уряду в листопаді 2019 роки ЄС нагадав про своє зобов'язання приносити відчутну користь громадянам Молдови. У 2019 ЄС запустив програму розміром 8 млн євро для запобігання і боротьби з корупцією, зокрема, шляхом більш активного залучення громадян до процесу прийняття рішень. Завдяки підтримці ЄС у здійсненні реформування поліції, спільна участь жінок в поліції виросла в кінці 2018 року майже до 18%, в порівнянні з 14% в 2015 році.⁹³

ЄС також продовжує активно підтримувати громадянське суспільство в Молдові за допомогою заходів по зміцненню довіри, в тому числі шляхом налагодження зв'язків між організаціями громадянського суспільства. Великим досягненням є те, що з 28 квітня 2014 року громадяни Молдови з біометричними

⁹¹ Ініціатива Європейського Союзу «EU4Business» є загальною ініціативою, що охоплює всю діяльність ЄС, спрямовану на підтримку МСП в країнах Східного партнерства.

Про EU4Business. URL: <https://eu4business.eu/uk/about>. (дата звернення 12.11.2020)

⁹² EU Focal Regions: Cahul and Ungheni, inclusive economic empowerment of focal regions in the Republic of Moldova. URL: <https://www.eu4moldova.md/en/content/eu-focal-regions-cahul-and-ungheni-inclusive-economic-empowerment-focal-regions-republic> (last accessed 13.11.2020).

⁹³ Facts and figures about EU-Moldova relations. 2020. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_moldova_en.pdf (last accessed 20.11.2020).

паспортами можуть в'їжджати в Шенгенську зону без віз. Із тих пір вже більше 2,5 млн молдавських громадян скористалися перевагами безвізового режиму. У 2015-2019 роках в рамках Erasmus + майже 2800 студентів і викладачів скористалися можливостями академічної мобільності між Молдовою і ЄС. Понад 3000 молодих людей з Молдови взяли участь у фінансованих ЄС неформальних освітніх проєктах, в рамках яких надаються можливості для волонтерської діяльності.

Окрім того, увагу було приділено і розбудові Молдови. У країні було відремонтовано приблизно 700 км доріг. У Молдові з'явилися сучасні транспортні засоби, що покращило умови проїзду громадян. Були встановлені нові системи опалення за допомогою біомаси в більш ніж 225 школах, дитячих садах, громадських центрах і в сільських будинках культури. Це дозволило знизити ціни на опалення і диверсифікувати джерела енергії в країні. 47 з цих об'єктів були оснащені сонячними системами для нагріву води. Запущено 35 нових підприємств з виробництва біомаси та створено понад 400 нових робочих місць. За підтримки ЄС була встановлена нова система питного водопостачання. В результаті приблизно 15,7 тис. осіб мають доступ до достатньої кількості безпечної питної води. ЄС також підтримав будівництво газопроводу між Унгени (Молдова) і ЄС (Ясси, Румунія). Цей проєкт посилює енергобезпеку Молдови і конкуренцію на її енергетичному ринку. ЄС також співфінансує постійний взаємозв'язок між електромережами Молдови і Румунії.⁹⁴

11 вересня 2019 року Європейська комісія опублікувала звіт про результати імплементації Угоди про асоціацію між ЄС та Молдовою. У звіті наголошується, що країна просунулась у реформах, що стосуються економічних питань, але досі необхідний потужний прогрес у судовій реформі, дотриманні верховенства права та демократичних стандартів та забезпеченні свободи ЗМІ. Потрібні швидкі дії, щоб задовольнити законні очікування громадян Молдови та забезпечити дотримання країною цінностей, на яких базується Угода про асоціацію. Зокрема, очікується, що переслідування банківських шахрайств

⁹⁴ Facts and figures about EU-Moldova relations. 2020. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_moldova_en.pdf (last accessed 20.11.2020).

здійснюватиметься всебічно та неупереджено, що судова система буде суттєво реформована та почне функціонувати незалежно, і що почнеться рішуча боротьба з корупцією на високому рівні⁹⁵.

За даним документом, Молдова сприяє реалізації ЄПС та її регіонального виміру Східного партнерства. А документ «20 результатів на 2020 рік» залишається ключовим керівним документом, що визначає конкретні відчутні результати, які мають бути забезпечені для громадян.

Одним із ключових завдань Східного партнерства є покращення економіки. Це означає сприяти зростанню малого та середнього бізнесу (МСП), залучати інвестиції, створювати робочі місця у нових секторах та збільшувати торгові можливості шляхом підтримки доступу до нових ринків. У рамках даної ініціативи ЄС надав підтримку МСП у країнах Східного партнерства на 1,5 млрд. євро, що сприяло створенню 10 000 нових робочих місць, понад 100 000 позик для підприємств та 20 000 людей, які пройшли навчання⁹⁶.

Далі ЄС планує виділити 50 мільйонів євро цифрового пакету задля того, щоб:

1. Вжити конкретних кроків до гармонізованого ціноутворення в роумінгу та знизити тарифи на роумінг серед країн-партнерів.

2. Забезпечити спрощений та дешевий доступ до Інтернету, з особливим акцентом на сільських районах, шляхом розгортання національних широкосмугових стратегій та запуску перших програм широкосмугової інфраструктури.

3. Підтримати створення робочих місць у нових цифрових галузях.

У рамках Східного партнерства ЄС також планує збільшити обсяг торгівлі, поглибивши торгові відносини із країнами, що входять до ЗВТ.

Окрім того з 2014 року ЄС надав підтримку громадянському суспільству в розмірі 95 мільйонів євро, допомігши понад 600 організаціям громадянського

⁹⁵ Association Implementation Report on Moldova, *European Commission*. 2019. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/40700/swd_2019_325_f1_joint_staff_working_paper_en_v10_p1_1045191.pdf. – С. 22. (last accessed 10.11.2020).

⁹⁶ 20 Deliverables for 2020: Bringing tangible results for citizens. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/31690/eap-generic-factsheet-digital.pdf> (last accessed 10.11.2020).

суспільства. Крім того, нові ініціативи будуть спрямовані на посилення підтримки активної громадянської позиції та мобілізації місцевих ресурсів, посилення підзвітності громадськості та нарощування громадянської експертизи і внутрішньорегіональної співпраці⁹⁷.

Не меншу увагу у рамках Східного партнерства приділяється питанням навколишнього середовища. Понад 300 муніципалітетів, що охоплюють 20 мільйонів людей у східних країнах-партнерах, підписали Угоду мерів ЄС⁹⁸. Це зменшить їх викиди CO₂ майже до 20 мільйонів тон до 2020 року, що еквівалентно висадці майже 500 мільйонів дерев. Надалі планують зробити внесок у розмірі 150 мільйонів євро, використовуючи більше 1 мільярда євро стратегічних інвестицій для підтримки розвитку доріг, залізниць, портів та аеропортів у регіоні та інвестувати 225 мільйонів євро в енергоефективність для охоплення більшої кількості людей, муніципалітетів та МСП, щоб допомогти скоротити рахунки за енергію, покращити рівень життя та допомогти боротися зі зміною клімату.

Також, втілення пріоритетів Східного партнерства, включаючи «20 результатів на 2020 рік», залишається сильним рушієм реформ. ЄС продовжує підтримувати Молдову у здійсненні цих пріоритетів, і в той же час продовжує застосовувати принцип суворої обумовленості у своїй фінансовій допомозі. ЄС продовжує взаємодіяти з молдавською владою, але найголовніше з молдавським суспільством через програми, що приносять відчутну користь населенню Молдови.

У рамках Східного партнерства ЄС активно підтримує Молдову під час пандемії COVID-19. ЄС швидко відреагував і відповів на нагальні потреби країн Східного партнерства під час пандемії. Рухаючись на шляху до соціально-економічного відновлення шести країн, ЄС мобілізував амбітний пакет підтримки на загальну суму понад 980 млн євро, щоб допомогти країнам у

⁹⁷ 20 Deliverables for 2020: Bringing tangible results for citizens. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/31690/eap-generic-factsheet-digital.pdf> (last accessed 10.11.2020).

⁹⁸ Угода мерів – загальна ініціатива Європейського Союзу за участю місцевих і регіональних органів влади, які беруть на себе добровільні зобов'язання підвищити енергоефективність та використання відновлювальних джерел енергії на своїх територіях.

Угода мерів – Схід. URL: <http://com-east.eu/uk/pro-nas/ugoda-meriv-shid/moldova/>. (дата звернення 17.11.2020)

подоланні нагальних потреб, таких як підтримка сектора охорони здоров'я і вразливих спільнот, а також короткострокових потреб.

В рамках цього реагування Молдові було виділено індивідуальний пакет допомоги під час пандемії COVID-19 на суму понад 87 млн євро. Ця підтримка поєднує в собі засоби, які будуть спрямовані на надання конкретної допомоги людям.

Основними засобами допомоги ЄС Молдові є:

1. Підтримка сектора охорони здоров'я і реагування на невідкладні потреби
 - поставка медичного обладнання, комплектів для тестування, масок, захисних окулярів та костюмів, рукавичок і ін.
2. Підтримка громадянського суспільства і уразливих груп
 - виділення грантів для підтримки вразливих громадян і людей похилого віку, а також надання засобів захисту соціальних працівників;
 - у рамках Фонду громадянського суспільства ЄС в травні Європейський Союз оголосив конкурс пропозицій «Підтримка громадянського суспільства в Республіці Молдова» – для підтримки соціальних служб, сприяння економічному розвитку і захист вразливих груп населення.
3. Підтримка МСП і малих фермерських господарств
 - в рамках EU4Business МСП і окремі особи можуть отримати доступ до грантів, кредитів і бізнес-порад, які їм допоможуть в протистоянні кризі;
 - ЄС також прискорює створення в Кагулі нового інноваційного центру для інноваційних МСП і створення фонду стартового капіталу для інноваційних компаній в Молдові.
4. Підтримка навколишнього середовища і переходу на зелену енергію
 - Програма енергоефективності, яка спрямована на підвищення енергоефективності громадських будівель, головним чином на ремонт лікарень.
5. Підтримка макрофінансової стабільності
 - на додаток до пакету реагування COVID-19, за умови виконання умов, Молдова отримає 30 млн євро (з яких 10 млн євро у вигляді гранту) в

рамках поточної програми макрофінансової допомоги та бюджетної підтримки ЄС. Крім того, Молдова отримує доступ до 100 млн євро нових екстрених кредитів макрофінансової допомоги від ЄС на дуже вигідних умовах для покриття термінових і невідкладних потреб у фінансуванні.

Отже, ЄС активно допомагає Молдові у вирішенні нагальних питань держави. Навіть у часи світової кризи у зв'язку з пандемією, ЄС продовжує виділяти фінансування Молдові та сприяє найшвидшому виходу країни з економічної та соціальної кризи.

У 2020 році в рамках «Східного партнерства» було впроваджено соціальне опитування стосовно сприйняття населенням Молдови проєвропейського курсу держави. Мета щорічних опитувань є вивчення та краще розуміння думки та рівня обізнаності громадян країн Східних партнерів ЄС щодо Європейського Союзу та співпраці ЄС із їх країною. Вони охоплюють наступні широкі теми: загальне уявлення про ЄС, цінності, пов'язані з ЄС, оцінка відносин ЄС з рідною країною та інформованість про фінансову підтримку, що надається ЄС, та оцінка її ефективності. Згідно опитуванню 63% людей у Республіці Молдова довіряють Європейському Союзу, 82% молдаван знають про фінансову підтримку ЄС, а 58% з яких вважають підтримку ефективною. 74% молдаван вважають відносини з Європейським Союзом позитивними. Щодо імідж ЄС серед громадян Молдови: 61% населення мають позитивне уявлення стосовно ЄС, 29% почуваються нейтрально і лише 9% дотримуються негативного погляду⁹⁹.

Підсумовуючи, на сучасному етапі можна спостерігати позитивні результати та досягнення у відносинах між ЄС та Молдовою. Розбудова інфраструктури Молдови, покращення мобільності, інституційні реформи, збільшення обсягу торгівлі та зростання молдавського експорту до ЄС сприяли економічному зростанню країни. Незважаючи на значні успіхи, реформи в економічному та банківському секторі потрібно продовжувати та поглиблювати. Поточна стабілізація банківського сектору країни та іноземні інвестиції з ЄС

⁹⁹ ANNUAL SURVEY REPORT: REPUBLIC OF MOLDOVA. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-06/EUNEIGHBOURS%20east_AS2020report_MOLDOVA.pdf. (last accessed 18.11.2020)

будуть і надалі залишатися ключовими складовими майбутнього розвитку Молдови.

3.2. Проблеми Молдови на шляху до європейської інтеграції

Серед найважливіших викликів перед Молдовою, безперечно, є давня проблема Придністров'я. У своєму нинішньому прояві конфлікт навколо Придністровського регіону бере свій початок з кінця Радянського Союзу та створення незалежної Молдови: сепаратисти в Придністровському регіоні вели коротку війну з молдавськими силами безпеки. Цей конфлікт виник на початку 1990-х між центральною владою Молдови та самопроголошеною республікою Придністров'я. Пік протистояння припав на березень – липень 1992 року, коли між сторонами виникло збройне протистояння, завершене підписанням мирної угоди. Придністровська еліта формувалася наближеністю до радянської номенклатури (багато керівників підприємств Придністров'я були росіянами або українцями), тому відчувала залежність від Москви та не бажала розривати економічних зв'язків із нею. Зрештою, промисловий комплекс Придністров'я було розраховано, насамперед, на ринки РСФРР та УРСР. Натомість їхньою метою стало недопущення «румунізації» Придністров'я, збереження його економічних та політичних зв'язків із СРСР. За посередництва Росії відбулось припинення вогню та створення фактичної держави в Придністровському регіоні.

Цей конфлікт вже давно називається «замороженим» через відсутність прогресу у його врегулюванні. Незважаючи на численні пропозиції щодо врегулювання з боку сторін, що беруть участь у «Постійній конференції з політичних питань в рамках процесу переговорів щодо придністровського врегулювання», так званий процес врегулювання 5 + 2 (ОБСЄ, Росія, Україна, Молдова, Придністровський регіон, а також ЄС та США в якості спостерігачів), статус-кво, який був закріплений і став «комфортним» з 1992 року, служив інтересам потужних груп інтересів у Молдові та Придністровському регіоні, а також в Україні та Росії.

У врегулюванні конфлікту було досягнуто незначного прогресу через кілька факторів. По-перше, зростання закріплених інтересів придністровських еліт у продовженні існування їх невизнаного сепаратистського утворення виступає потужним стимулом для збереження статус-кво. Придністровські еліти отримують прибуток від корупції та приватизації, з регулюванням конфлікту ситуація ймовірно зміниться. По-друге, геополітична конкуренція між ЄС та Росією ускладнює процес досягнення врегулювання. Росія ефективно використовує свою військову присутність у Придністров'ї, свою монопольну позицію як постачальника енергії, а також субсидії та прямі заходи гуманітарної допомоги як важелі під час переговорів, так і для впливу на території. По-третє, оскільки бідність та слаборозвинена соціальна система все ще переважають, особливо в більш сільських районах, а засоби масової інформації залишаються слаборозвиненими та невірними, у суспільства не вистачає факторів, що сприяють зміні існуючого стану. Нарешті, внутрішня політична та економічна боротьба Молдови руйнує її здатність управляти конфліктом та обмежує свою привабливість для придністровських громадян.

Крім того, той факт, що ця невизнана територія розвивалася здебільшого поза контролем Кишинева протягом 20 років, призвів до того, що у Придністров'ї та Молдові різні процеси державотворення і сторони мають різний економічний, політичний та суспільний ландшафт. Різні органи, такі як поліція, а також соціальна інфраструктура, розвивалися незалежно від Молдови.

Також переважають залежність регіону від імпорту та економічно російська власність на важку та текстильну промисловість Придністров'я. Придністров'я має корумповану, переважно сіру економіку, відому контрабандою підроблених товарів, таких як одяг та сигарети. Однак, з погляду експорту, Придністров'я дотримується молдавського зміщення фокусу на Захід, завдяки преференційній торговій системі ЄС, яку зараз замінює ЗВТ.

Майже кожен документ ЄС стосовно Молдови стосується питання Придністров'я. Окрім того, що ЄС є спостерігачем у рамках 5 + 2, ЄС розгорнув на місцях кілька інструментів для сприяння реінтеграції регіону у Молдову,

залучаючи тим самим фактичну владу та суб'єктів цивільного суспільства. Ключовими інструментами для ЄС для орієнтації на суб'єктів громадянського суспільства є так звані заходи зміцнення довіри, які спрямовані на сприяння співпраці між неурядовими організаціями, бізнес-спільнотами, ЗМІ та іншими організаціями громадянського суспільства по обидва боки річки Дністер.

У Придністров'ї ЗЗД спрямовані на галузі охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища та відновлення соціальної інфраструктури через місцевий розвиток. Таким чином, вони не тільки посилюють взаємодію між молдавськими та придністровськими громадянами, але також забезпечують соціально-економічний розвиток та розширюють можливості суб'єктів громадянського суспільства. Одним із прикладів того, як такі заходи приносять реальні та видимі зміни придністровським громадянам, є оновлення лікарень та нове постачання медичного обладнання.¹⁰⁰ Інші проєкти були зосереджені на поліпшенні шкільних умов, доступу до води та дорожньої інфраструктури¹⁰¹. З метою подальшого посилення впливу, ЗЗД проводились у співпраці з Програмою розвитку ООН. У період з 2009 по 2014 рік ЄС виділив на програму 13,2 млн. євро¹⁰².

Незважаючи на свою важливість на рівні громад, ЗЗД не мають значного впливу на політичному рівні. Тому ЄС безпосередньо бере участь у діалозі з фактичною владою в столиці Придністров'я Тирасполем, хоча офіційно її не визнає. З огляду на те, як придністровська економіка сильно залежить від ринків ЄС, ЄС прагне включити регіон до ЗВТ, як це стало зрозуміло під час переговорів з придністровськими чиновниками з цього питання наприкінці 2015 року¹⁰³. Однак, засоби моніторингу та координації в регіоні дуже обмежені. Суть полягає в тому, що, хоча Молдова підписала Угоду про асоціацію і, таким чином,

¹⁰⁰ A hospital where patients get well faster. 2015. URL: <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/ourwork/inclusivegrowth/successstories/a-hospital-where-patients-get-well-faster.html>. (last accessed 15.11.2020).

¹⁰¹ Support to Confidence Building Measures Programme (III) URL: https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/operations/projects/inclusive_growth/proiecte-finalizate/confidence-building-measures-programme-/ (last accessed 15.11.2020).

¹⁰² Там само.

¹⁰³ Secieru S. Transnistria Zig-zagging towards a DCFTA / Stanislav Secieru // Transnistria / Stanislav Secieru.. – С. 2–3.

підзвітна, придністровська влада надає мінімальний доступ для Молдови для моніторингу того, чи справді впроваджуються стандарти ЄС згідно з Угодою про асоціацію щодо виробництва, упаковки та перевезення вантажів. Тому інтеграція Придністров'я на ринок ЄС просувається малими темпами через важкість моніторингу, натягнуті відносини між сторонами та складність моніторингу ситуації у регіоні.

Хоча відносини між Молдовою та Придністров'ям досі перебувають у не найкращому стані, сприяння економічній реінтеграції та взаємозалежності може бути першим кроком для зближення сторін. Успішне включення Придністров'я до ЗВТ можна розглядати як історію успіху ЄС, як це визнавали різні європейські ЗМІ¹⁰⁴. Це свідчить про те, що нав'язування придністровським чиновникам жорстких умов і не поступка їхнім вимогам продовжити схему автономних торгових преференцій, стала ефективною стратегією завдяки економічним важелям, які ЄС отримав за останні роки. Тим часом ЗЗД виконують важливу роль на рівні громади у місцевому розвитку та у сприянні співпраці між людьми з обох сторін.

Незважаючи на відносний успіх діяльності ЄС у регіоні, перспективи врегулювання конфлікту невисокі, оскільки інтеграція залежить від волевиявлення конфліктуючих сторін. Як Придністров'я, так і Молдова, незважаючи на офіційний дискурс Молдови, в даний час не мають реального інтересу до реінтеграції. Молдова хоче позбавитись впливу Росії на своїй території, в той час, як Придністров'я тяжіє до проросійської орієнтації. Кожна із сторін має свої власні інтереси, та не воліє реінтеграції із сусідом. Тому подальший розвиток двосторонніх відносин між сторонами залишається під питанням.

Крім цього, не менш важливою та впливовою на політику Молдови була та є загроза відторгнення гагаузьких регіонів на півдні РМ. У 1990 році у Молдові була проголошена Гагаузька Республіка, але незважаючи на напружений стан відносин між ГР та Кишиневом їм вдалося провести двосторонні переговори. Так

¹⁰⁴ An Eastern European frozen conflict the EU got right, *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/transnistria-an-eastern-european-frozen-conflict-the-eu-got-right-moldova-russia-ukraine/> (last accessed 16.11.2020).

у 1994 р. був проведений референдум, на якому населення Гагаузії відмовилося від незалежності на користь автономії. 23 грудня 1994 року парламент Молдови прийняв Закон про особливий правовий статус Гагаузії – Гагауз Єрі, що надав останній права автономії у складі Республіки Молдова. На цій території присутній вплив Російської Федерації. Тут російська мова залишається домінуючою при формальному правовому забезпеченні рівності молдавської, гагаузької та російської. Під час референдуму 2014 року виборці в Гагаузії переважною більшістю голосували проти інтеграції Молдови до ЄС. У ньому 98,4 % виборців підтримали тіснішу інтеграцію до Митного союзу з країнами СНД, тоді як 97,2 % проголосували проти тісніших зв'язків із Європою. На додаток до голосування проти інтеграції до ЄС, був проведений референдум про незалежність Гагаузії у випадку, коли Молдова має вирішити продовжувати свій європейський шлях і, можливо, навіть об'єднатися з державою-сусідом – Румунією.¹⁰⁵ Все це породжує питання про те, чи є шанс, що Гагаузія може стати центром конфлікту, особливо якщо Молдова продовжить йти своїм європейським шляхом. На даний момент збройний конфлікт здається малоімовірним, враховуючи відсутність російської військової присутності в Гагаузії, як у Придністров'ї. Водночас, не можна виключати можливість збройного конфлікту в майбутньому, якщо бажання досягти незалежності буде посилюватися. Яким би малим не було це населення Гагаузії, навіть тривалий конфлікт, обмежений дипломатичною ареною, спричинить великі труднощі для подальшої інтеграції Молдови до ЄС.

Окрім проблеми Придністров'я та Гагаузії, Молдова страждає від своєї геополітичної невизначеності та впливу від Росії. Радянське минуле Кишиніва дозволило Москві заплутати Молдову в значну економічну і політичну залежність у різних сферах, починаючи від енергетичного сектору і закінчуючи російськими грошовими переказами, які досі становлять понад 9 відсотків ВВП Молдови¹⁰⁶. За кілька років Російська Федерація успішно застосувала низку

¹⁰⁵ Rinna T. Moldova, the EU and the Gagauzia Issue. 2014. URL: http://neweasterneurope.eu/old_site/articles-and-commentary/1097-moldova-the-eu-and-the-gagauzia-issue (last accessed 16.11.2020).

¹⁰⁶ Tony van der Togt, Francesco S. Montesano and Iaroslav Kozak, 2015. From Competition to Compatibility: Striking a Eurasian Balance in EU–Russia Relations, Clingendael Report, p. 45.

стратегій для збереження або отримання впливу в Молдові, часто завдяки своїм відносинам у молдавській політичній та економічній еліті. Торгове ембарго, публічні кампанії та використання фактично монополістичної позиції постачальника газу, а також участь Москви в Придністров'ї виявилися успішними інструментами тиску на Молдову, щоб вона утрималася від більш суттєвих реформ, орієнтованих на ЄС¹⁰⁷.

Наприклад, після запуску програми Східного партнерства Росія, роздратована спробами ЄС посилити політику сусідства на сході, через Російську православну церкву активізувала кампанію в Молдові проти закону про боротьбу з дискримінацією, який був частиною діалогу про лібералізацію візового режиму з ЄС. Як результат, ЄС прийняв разом із молдовським парламентом дещо полегшену версію закону про боротьбу з дискримінацією. У 2012 році Росія тиснула на Молдову, щоб вона відмовилася від членства в Енергетичному співтоваристві в обмін на новий довгостроковий контракт на постачання газу від «Газпрому». ЄС намагався протистояти Росії на двосторонньому рівні і погодився відкласти реалізацію третього Енергетичного пакету (щодо газового сектору) в Молдові до 2020 року. У 2013 році Росія через своїх довірених осіб працювала над розпаленням напруженості між Молдовою та Придністров'ям. ЄС знову опинився в ситуації, коли йому довелося співпрацювати з Москвою та Тирасполем, щоб вирішити ситуацію. У 2013 році Росія заборонила імпорт молдавських вин, а через кілька місяців ЄС повністю відкрив свій ринок для молдавських вин. Таким чином, ЄС повинен передбачити перешкоди, які може поставити Росія, і бути активним, щоб запобігти шкідливому впливу Росії на Молдову¹⁰⁸.

Отже, стратегічний успіх ініціатив та інструментів ЄС в значній мірі залежить від його здатності протидіяти впливу Москви на Республіку Молдова. Гарним прикладом зменшення впливу Росії за допомоги ЄС, є встановлення

¹⁰⁷ Secrieru S. Moldova on the Path to Europe: Not Yet Irreversible / Stanislav Secrieru. // European View. – 2014. – №3. – С. 6–7.

¹⁰⁸ Там само.

систем опалення на біомасі в державних установах Молдови, які зменшують залежність від російської енергетики¹⁰⁹.

Як видно з публікації Російського інституту стратегічних досліджень, Москва все ще розглядає участь ЄС у пострадянському просторі в основному в негативному та конкурентному світлі¹¹⁰. І Молдова, зокрема Придністров'я, служило так званим «майданчиком» для протистояння впливу Росії та ЄС у регіоні. Однак, два фактори змусили Росію переглянути свою позицію щодо Придністров'я. По-перше, через триваючу економічну та фінансову кризу та значні витрати коштів на сході України, Росія вже не має фінансової надійності, щоб повністю підтримувати придністровську економіку¹¹¹. Тому зараз здається, що продовження інвестицій у Придністров'я та виплата пенсій на тому ж рівні вже є недосяжними варіантами. Таким чином, Москва прийняла придністровську торгівлю переорієнтацію на ЄС, навіть якщо це передбачає певне економічне зближення між Тирасполем та Кишинівом. По-друге, внаслідок української кризи будь-яка перспектива реалізації Росією контролю над ширшою територією, яка простягається від Східної України через Крим та Одесу до Придністров'я, зникла. Це створило для Росії додатковий виклик для власної політики в країнах «близького зарубіжжя», оскільки Придністров'я зараз оточене країнами Східного партнерства, які вибрали більш тісну інтеграцію з ЄС. Тому деякі російські експерти дотримуються такого погляду, що краще взаємодіяти з Молдовою в цілому і шукати тіснішої співпраці з ЄС у стабілізації економічної та соціальної ситуації.¹¹² Для ЄС економічний спад Росії та змінена геополітична ситуація навколо Молдови через поточний конфлікт в Україні дають певні можливості для сприяння подальшій інтеграції Молдови та Придністров'я разом.

Окрім того, не менш важливою проблемою є питання економіки. Через свої розміри та рівень економічного розвитку Молдова навряд чи представляє

¹⁰⁹ Moldova Energy and Biomass Project. URL: https://ec.europa.eu/budget/euprojects/moldova-energy-and-biomass-project_en (last accessed 17.11.2020).

¹¹⁰ Политика Евросоюза в отношении стран постсоветского пространства в контексте евразийской интеграции, *РИСИ*. 2015. URL: <https://riss.ru/article/13393/> (дата обращения 17.11.2020)

¹¹¹ The two big factors that could shift the status quo on Transnistria. 2015. URL: <https://russia-direct.org/opinion/two-big-factors-could-shift-status-quo-transnistria> (last accessed 17.11.2020).

¹¹² Transnistria: Dilemmas of Peaceful Settlement, *RIAC*. 2016. URL: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/pridnestrovo-dilemmy-mirnogo-uregulirovaniya/> (last accessed 18.11.2020).

серйозні економічні інтереси для ЄС. Молдова посідає 59 місце серед торгових партнерів¹¹³. Водночас, ЄС має сильний інтерес бачити сусідню Молдову стабільною, безпечною та вільною від конфліктів. Такий стан речей часто послаблює зв'язок між економічними інструментами та стратегічними інтересами ЄС у Молдові.

Водночас, незважаючи на економічні питання, в липні 2020 року Європейська комісія від імені ЄС затвердила виплату Республіці Молдова 30 мільйонів євро макрофінансової допомоги¹¹⁴. Вона складається з 10 мільйонів євро грантів та 20 мільйонів євро довгострокових позик під низькі відсотки. Програма покликана допомогти Молдові у покритті потреб у зовнішньому фінансуванні, що особливо важливо у світлі пандемії коронавірусу, одночасно реалізуючи широкий та амбіційний порядок реформ.

Паоло Джентілоні, комісар з питань економіки, заявив: «Сьогодні ЄС затвердив ще 30 мільйонів євро фінансової допомоги, щоб допомогти Молдові впоратися з економічним шоком, спричиненим пандемією коронавірусу. Європейський Союз підтримує молдавський народ у ці важкі часи. Я також хочу похвалити Молдову за зусилля, спрямовані на реформування, наприклад, у вдосконаленні системи правосуддя та боротьбі з корупцією»¹¹⁵.

Виплата здійснюється після виконання політичних зобов'язань, узгоджених з ЄС, як це визначено в Меморандумі про взаєморозуміння. Сюди входили важливі заходи у сферах управління фінансовим сектором, управління державним сектором, боротьби з корупцією та відмиванням грошей, енергетики та ділового клімату, а також запровадження Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

Виплати МЗС зумовлені хорошим прогресом у програмах МВФ. У березні 2020 року Молдова успішно завершила шостий і остаточний огляд трирічної програми розширеного кредитування та розширеного фонду МВФ.

¹¹³ Economic analysis of Moldova. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/enlargement-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/moldova_en (last accessed 18.11.2020).

¹¹⁴ EU approves €30 million disbursement in macro-financial assistance to the Republic of Moldova. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1309 (last accessed 18.11.2020).

¹¹⁵ Там само.

Виплати МЗС також залежать від виконання певних політичних передумов. Комісія та Європейська служба зовнішніх дій вважають, що для цього було досягнуто достатнього прогресу, зокрема у питаннях правосуддя, боротьби з корупцією, засобів масової інформації та громадянського суспільства. Влада Молдови також взяла на себе зобов'язання продовжувати реформу юстиції, вносячи довгоочікувані конституційні зміни до судової реформи відповідно до міжнародних стандартів. Тому, беручи до уваги ці зусилля, Європейська Комісія та Європейська служба зовнішніх дій вважають, що політичні передумови для надання виплат другого внеску макрофінансової допомоги виконані.

Отже, на шляху до європейської інтеграції Молдова стискається з низкою проблем, а саме: Придністровський конфлікт, присутність Гагаузької автономії, корупційні скандали, слабка економіка, Російський вплив на території, енергетична залежність Молдови тощо. Зважаючи на це, ЄС намагається співпрацювати з Молдовою саме у цих напрямках з метою покращення економіки та вирішення питань безпеки та контролю на кордонах. ЄС активно фінансує Молдову для здійснення ефективних реформ на території держави.

Висновок до 3 розділу

Підсумовуючи, можна сказати, що Молдова досягла значних результатів у відносинах з ЄС. Найбільшим успіхом для Молдови є підписання Угоди про асоціацію з ЄС та ЗВТ, після яких формат відносин сторін вийшов на новий рівень. Так, Молдова досягла значних результатів у галузі економіки, управління, соціальних питань, клімату та прикордонного контролю.

На сьогоднішній день головним успіхом в економіці для Молдови є те, що ЄС став головним торговельним партнером Молдови і найбільшим для країни інвестором. За даними експорт ЄС до Молдови збільшився на 8,5% у 2019 році, порівняно з 2018 роком. Окрім того, ЄС і далі продовжує надавати великого значення зміцненню демократичних стандартів, верховенства права і зусиль з викорінення корупції у вищих ешелонах влади в Молдові. Допомога ЄС в Молдові виділяється на умові задовільного прогресу в процесі реформ. ЄС також

продовжує активно підтримувати громадянське суспільство в Молдові за допомогою заходів по зміцненню довіри, в тому числі шляхом налагодження зв'язків між організаціями громадянського суспільства. Варто зазначити, що великим досягненням є те, що з 28 квітня 2014 року громадяни Молдови з біометричними паспортами можуть в'їжджати в Шенгенську зону без віз.

Отже, на сучасному етапі можна спостерігати позитивні результати та досягнення у відносинах між ЄС та Молдовою. Розбудова інфраструктури Молдови, покращення мобільності, інституційні реформи, збільшення обсягу торгівлі та зростання молдавського експорту до ЄС сприяли економічному зростанню країни. Окрім досягнень у відносинах, варто зазначити про низку проблем та викликів, які стоять перед Молдовою.

Однією з найголовніших проблем, яка перешкоджає повноцінній євроінтеграції Республіки Молдови і всіляко уповільнює цей процес, є досить низький рівень економіки країни і політичної культури, невизначеність статусу Придністровської Молдавської Республіки, а також складність процесу інтеграції в структуру ЄС.

Придністровський конфлікт виник на початку 1990-их між центральною владою Молдови та самопроголошеною республікою Придністров'я. Проблемним є той факт, що цей конфлікт вже давно називається «замороженим» через відсутність прогресу у його врегулюванні. Незважаючи на численні пропозиції щодо врегулювання з боку сторін, що беруть участь у форматі «5 + 2» (ОБСЄ, Росія, Україна, Молдова, Придністровський регіон, а також ЄС та США в якості спостерігачів), ситуація мало просунулась починаючи з 1992 року. У регіоні є значний вплив Росії, особливо небезпечним є присутність російських військ на території Придністров'я. Тому врегулювання конфлікту просувається дуже повільними темпами, що значно ускладнює процес європейської інтеграції Молдови.

Крім цього, не менш важливою та впливовою на політику Молдови була та є загроза відторгнення гагаузьких регіонів на півдні РМ. Парламент Молдови прийняв Закон про особливий правовий статус Гагаузії – Гагауз Єрі, що надав

останній права автономії у складі Республіки Молдова. На цій території також присутній вплив Російської Федерації. Автономна область Гагаузія також не підтримує інтеграцію в ЄС. У лютому 2014 роки там відбулося два референдуми, на яких переважна більшість виборців висловилися проти вступу в ЄС, підтримавши при цьому більш тісні зв'язки з Росією.

Важливою протиположністю, яка знижує проєвропейські настрої в Молдові є активна співпраця з Росією. Незважаючи на той факт, що Республіка Молдова вже давно ставить в пріоритет європейську інтеграцію, в той же час вона успішно підтримує дружні відносини з Росією. Молдова страждає від своєї геополітичної невизначеності та впливу від Росії.

Окрім того, не менш важливою проблемою є питання економіки. Через свої розміри та рівень економічного розвитку Молдова не представляє серйозних економічних інтересів для ЄС.

ВИСНОВКИ

Отже, Республіка Молдова – молода держава, виходець із СРСР, яка починаючи із проголошення своєї незалежності у 1991 року, стала на шлях до європейської інтеграції. Зацікавленість Молдови до інтеграції в Європейські структури була обумовлена певними чинниками. По-перше, географічно Молдова є європейською державою, її сусідами є країни-члени Європейського Союзу, що означає, що кордони ЄС межують з кордонами Молдови. Окрім того, найближчий сусід Молдови, з яким країна має спільну історію та культуру – Румунія є членом ЄС, який також зацікавлений до приєднання Молдови у ЄС. Іншим, чинником, що визначає проєвропейський вибір Молдови, це економіка та бідність на ресурси, що робить її залежною від інших держав, зокрема від РФ. Молдова страждає від енергетичної залежності від Росії, що робить її більш слабою та невизначеною у своїй меті до європейської інтеграції. Адже економічна залежність впливає на вирішення політичних питань держави.

Не менш важливим є те, що на території Молдови існує низка конфліктів, що загрожують її безпеці, а саме Придністровський конфлікт та присутність Гагаузької автономії. На цих двох територіях відчувається значний вплив Росії, що значно ускладнює процес налагодження відносин між сторонами. Наявність невирішеного конфлікту у Придністров'ї значно ускладнює процес європейської інтеграції Молдови, тому більшість питань, які вирішують Молдова та ЄС стосуються саме врегулювання конфлікту та сприяння безпеці на кордонах. За участю сторін у форматі 5+2, у який входять ОБСЄ, Росія, Україна, Молдова, Придністровський регіон, а також ЄС та США в якості спостерігачів, сторони намагаються вирішити конфлікт, але цей процес є дуже повільним і поки не дає бажаних результатів. Що стосується Гагаузької автономії, то через російський вплив на її території, регіон висловлює свою позицію проти подальшої європейської інтеграції Молдови. Небезпекою є те, що у подальшому така різниця у геополітичній визначеності сторін може спричинити конфлікт та напруження відносин. Тому орієнтація на ЄС є вдалим вибором для Молдови,

адже членство у такій потужній організації, перш за все забезпечить Молдові безпеку та надасть ефективні інструменти для вирішення конфлікту на території Молдови.

Євроінтеграційну політику Молдови можна поділити на наступні етапи:

1. 1994 – 1998 рр. – початок відносин ЄС та Молдови та підписання УПС;
2. 1998 – 2005 рр. – розвиток відносин ЄС та Молдови, початок співпраці в рамках ЄПС;
3. 2005 – 2009 рр. – підписання та виконання Плану дій Молдова – ЄС в рамках ЄПС;
4. 2009 – 2014 рр. – початок співпраці в рамках Східного партнерства, співпраця в 4 головних сферах (управління, економіка, зв'язок і суспільство);
5. 2014 – сьогодні – підписання та імплементація Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі.

Відносини між Молдовою та ЄС було започатковано ще у 1994 році з підписання Угоди про партнерство та співробітництво, яке вступило в силу в 1998 році. З того часу їхні відносини постійно розвиваються. Незважаючи на невизначеність зовнішньополітичного курсу Молдови, сторони постійно співпрацювали одна з одною, а їхні відносини постійно еволюціонували. Так, між сторонами було підписано багато домовленостей та договорів.

Після розширення ЄС у 2004 році виникла ідея розробити нову стратегію щодо сусідніх країн. Відтак 12 травня 2004 р. Європейська Комісія представила нове повідомлення про Європейську політику сусідства, що стосувалася відносин ЄС із країнами Східної Європи. ЄПС стала значним поштовхом для розвитку відносин між ЄС та Молдовою. У рамках цієї програми було виділено фінансування державам ЄПС, а плани дій стали новим інструментом для здійснення ЄПС.

У 2007 році Європейський інструмент сусідства та партнерства став основним джерелом європейської допомоги Молдові. Він передбачав надання 209,7 млн. євро Молдові до 2010 року. За допомогою бюджетної підтримки та

технічної допомоги ЄПС мала на меті: розвиток демократії та належне управління, регуляторну реформу та розбудову адміністративного потенціалу, зменшення бідності та економічне зростання.

Важливим документом був затверджений План дій Молдова – ЄС 2005 року, який зазначив стратегію трирічного розвитку та напрямки руху співпраці між сторонами. План дій ЄС – Молдова є політичним документом, що встановлює стратегічні цілі співробітництва Молдови та ЄС, після його підписання ЄС застосував широкий спектр інструментів у своєму підході до Молдови. План дій стосувався п'яти напрямків, включаючи політичне співробітництво, включення Молдови до єдиного європейського ринку, співробітництво у сфері судочинства та поліції, розвиток транспортних, енергетичних та комунікаційних мереж інфраструктури та культурний обмін.

У 2009 році був затверджений проект «Східного партнерства», метою якого було політичне зближення і економічна інтеграції з Євросоюзом сусідніх країн, яким Брюссель не може надати перспективу членства в найближчі роки. Іншими цілями ініціативи є сприяння проведенню реформ в регіоні і вирішення конфліктів. У рамках ініціативи, ЄС запропонував Молдові більшу фінансову підтримку для здійснення необхідних ключових реформ. У період з 2010 по 2013 рік Молдова отримала 550 мільйонів євро допомоги. Основні зміни після відкриття Програми Східного партнерства почали відбуватися у сфері зовнішньої політики країни. Після приєднання Молдови до програми Східного партнерства, взаємні відносини між ЄС та Молдовою посилились. З тих пір одним із ключових принципів зовнішньої політики Молдови було нормалізація відносин з сусідніми країнами, побудова демократичної держави, покращення економіки, забезпечення свободи ЗМІ та початок діяльності в напрямку європейської інтеграції.

Взагалі за весь період стосунків, Молдова досягла значних позитивних результатів у відносинах з ЄС, але найбільшим результатом є підписання Угоди про асоціацію та Зони вільної торгівлі у 2014 році. Дана Угода є дуже важливим кроком для подальшої інтеграції Молдови у європейські структури. Після

підписання даної Угоди, економіка Молдови значно покращилась, та обсяги експорту з ЄС збільшились. Також у рамках даної Угоди, ЄС постійно допомагає Молдові у здійсненні реформ та покращення життя громадян РМ. Задля цього Молдова отримує значну фінансову підтримку ЄС.

Угода про асоціацію охоплює усі важливі сфери, а саме: політичні, економічні, та соціальні питання. Метою договору є вдосконалення демократії, верховенство права та права людини в Республіці Молдова, а також врегулювання Придністровського конфлікту. Угода про асоціацію зміцнювала політичні та економічні зв'язки Молдови з ЄС. Підписавши угоду, Молдова зобов'язалась реформувати свою внутрішню політику на основі законів та практики ЄС та має вирішити проблеми управління, подолати корупцію, зосередити свої зусилля на покращенні та піднятті економіки, вирішити соціальні проблеми, що включають слабе громадянське суспільство та порушення прав людини.

Звісно підписання Угоди про асоціацію позитивно вплинуло на розвиток відносин між ЄС та Молдовою та сприяло здійсненню ефективних реформ. Так, було досягнуто чималих результатів. Молдова показала зріст економіки та збільшення експорту, ЄС став головним торговим партнером Молдови та ЄС відкрив програми, які сприяють розвитку МСП Молдови. Також було досягнуто позитивних результатів у реформуванні управління Молдови. За фінансування ЄС, Молдова мала можливість здійснити ефективні реформи у інституційній сфері та рухатись на шляху до подолання корупції. Результати є і у соціальній сфері. ЄС сприяє розбудові Молдови, і таким чином, було побудовано нові дороги, впроваджено нові транспортні засоби для суспільства та відкрито низку освітніх програм.

Незважаючи на успіх у відносинах між сторонами досі існує низка проблем у їхніх відносинах, зокрема: корупція, недемократичність, невирішені конфлікти на території Молдови. Енергетична залежність Молдови та вплив Росії на її території значно заважають подальшій успішній інтеграції країни у європейські структури. Незважаючи на значну допомогу ЄС, Молдові необхідно рішуче та

активніше рухатись у здійсненні реформ, подоланні корупції та сприяти вирішенню Придністровського конфлікту. Фінансування ЄС відбувається за суворої обумовленості, тому Молдові необхідно показати рішучість у зміцненні своїх інститутів, покращенні економіки та піднятті рівня життя своїх громадян.

Таким чином, підсумовуючи, на сучасному етапі, відносини між Європейським Союзом і Республікою Молдова є глибокими і багатограними. Республіка Молдова бере участь у багатьох угодах і програмах ЄС. Обидві сторони поглиблюють відносини в рамках Угоди про асоціацію ЄС-Молдова. Сторони співпрацюють в контексті договорів про Поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі, а також Порядок денний Угоди про Асоціацію, спрямований на сприяння економічній інтеграції та політичній асоціації між ЄС і Молдовою. Європейський Союз зацікавлений співпрацювати з Молдовою, адже він прагне мати надійних сусідів на своїх кордонах, що забезпечить власну безпеку та подальше процвітання. ЄС прагне вдосконалити демократію, верховенство закону та дотримання прав людини в РМ, а також підтримує зусилля по врегулюванню ситуації в Придністров'ї.

Сторони і далі мають активно співпрацювати для зміцнення інститутів Молдови, реформування судової системи, поліпшення ділового клімату, забезпечення поваги та свободи вираження думок, поліпшення здоров'я і соціальних умов, а також співробітництво з таких питань, як безпека кордонів, міграція та боротьба з контрабандою, організованою злочинністю і корупцією. Молдова має шанси у майбутньому стати успішною та процвітаючою державою, якщо і надалі буде дотримуватись проєвропейської орієнтації.

Євроінтеграційна політика Молдови і надалі залишається актуальною темою для вивчення і дослідження. Зважаючи на суттєві зміни, яких зазнає світ на сучасному етапі, політика ЄС та Молдови постійно змінюється. Пандемія, президентські вибори, світова економічна криза впливають на усі сфери життя, зокрема і на подальший розвиток відносин ЄС з Молдовою. Перед державою тепер з'явилися нові виклики, які відгукуються на подальшому євроінтеграційному курсі Молдови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Валовый внутренний продукт Молдовы, 1990-2018, *Макроэкономические исследования*. URL: <https://be5.biz/makroekonomika/gdp/md.html> (дата обращения 18.10.2020).
2. Додон объяснил, почему молдова никогда не станет членом ЕС и НАТО. URL: <https://newsone.ua/news/politics/dodon-objasnil-pochemu-moldova-nikohda-ne-stanet-chlenom-es-i-nato.html> (дата обращения 18.10.2020).
3. Республика Молдова URL: <https://moldova.md/ru/content/o-respublike-moldova> (дата звернення 25.10.2020).
4. ANNUAL SURVEY REPORT: REPUBLIC OF MOLDOVA. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-06/EUNEIGHBOURS%20east_AS2020report_MOLDOVA.pdf (last accessed 18.11.2020).
5. ASSOCIATION AGREEMENT, *Official Journal of the European Union*. 2014. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=ro](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=ro) (last accessed 08.10.2020).
6. Black Sea Synergy. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/346/black-sea-synergy_en (last accessed 12.10.2020).
7. Deep and Comprehensive Free Trade Area EU-Republic of Moldova. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/moldova/documents/eu_moldova/argumentaire_en.pdf (last accessed 08.10.2020).
8. Eastern Partnership policy beyond 2020, *European Commission*. 2020. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/1_en_act_part1_v6.pdf (last accessed 12.11.2020).
9. EU NEIGHBOURS east. URL: <https://www.euneighbours.eu/ru/east/stay-informed/moldova> (last accessed 12.10.2020).

10. EU ROADMAP FOR ENGAGEMENT WITH CIVIL SOCIETY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA 2018-2020. 2018. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/md_cso_roadmap_2018_2020_approved.pdf (last accessed 11.11.2020).
11. EU/MOLDOVA ACTION PLAN. 2005. URL: https://web.archive.org/web/20070712035306/http://www.delmda.ec.europa.eu/eu_and_moldova/pdf/moldova_enp_ap_en.pdf (last accessed 09.10.2020).
12. European Joint Development Cooperation Strategy For the Republic of Moldova. 2018. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_response_moldova_february_2018_0_0.pdf (last accessed 17.10.2020)
13. Facts and figures about eu-moldova relations. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_summit_factsheet_moldova_eng.pdf. (last accessed 15.11.2020).
14. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. 2013. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (last accessed 20.10.2020).
15. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. 2015. URL: <https://slovenia.mfa.gov.ua/en/news/36802-spilyna-deklaracija-samitu-iniciativi-skhidne-partnerstvo-m-riga-21-22-travnya-2015-r> (last accessed 20.10.2020).
16. JOINT STAFF WORKING DOCUMENT Structured Consultation on the future of the Eastern Partnership, *European Commission*. 2020. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/jswd_structured_consultation_on_the_future_of_the_eastern_partnership.pdf. (last accessed 23.10.2020).
17. Mobility partnerships as a tool of the Global Approach to Migration. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/mobility_partnership_global_approach_2009_en.pdf. (last accessed 12.10.2020)

18. Partnership and Cooperation Agreement. – 1994. URL: https://web.archive.org/web/20070712035250/http://www.delmda.ec.europa.eu/eu_and_moldova/pdf/pca_moldova_en.pdf (last accessed 07.10.2020).
19. Programming in the Republic of Moldova until 2020. 2016. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_analysis_1.pdf (last accessed 25.10.2020).
20. Programul de activitate al guvernului Republicii Moldova. 2013. URL: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_guvern-ro.pdf (last accessed 17.10.2020).
21. Single Support Framework for EU support to Moldova (2017-2020). 2017. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/single_support_framework_2017-2020.pdf (last accessed 12.11.2020).
22. SPEECH MADE TO THE ASSEMBLY. 1995. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTML-EN.asp?SpeechID=210>. (last accessed 08.11.2020)
23. Strategia de Informare și Comunicare pentru Integrare Europeană a Republicii Moldova. 2004. URL: <https://mfa.gov.md/img/docs/Strategia-Informare-si-Comunicare-IE-PROIECT.pdf> (last accessed 03.11.2020).
24. The Eastern Partnership. URL: <https://www.euneighbours.eu/en/policy/eastern-partnership>. (last accessed 28.10.2020).

Література

25. Брик Е.П. Формирование современной молдавской государственности и отношения с национальными меньшинствами. URL: <http://ava.md/projects/history/013056-formirovanie-sovremennoi-moldavskoi-gosudarstvennosti-i-otnosheniya-s-nacional-nimi-men-shinstvami.html> (дата обращения 15.10.2020).
26. Внешняя политика Республики Молдова: тенденции, парадоксы, вызовы URL: <http://press.try.md/item.php?id=125150> (дата обращения 11.10.2020).

27. Гагаузия: как живет и кого выбирает пророссийский регион Молдовы. 2016. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/gagauziya%20> (дата обращения 17.10.2020).
28. Геополітичні детермінанти євроінтеграційної політики республіки Молдова. 2015. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/Grani_2015_6_31.pdf (дата звернення 15.10.2020).
29. Гудим Анатолій. Республіка Молдова та Європейський Союз як партнери. URL: <http://www.cisr-md.org/pdf/0208%20Moldova%20and%20EU%20as%20partners%20RUS.pdf> (дата звернення 13.10.2020).
30. Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. URL: https://inp.uj.edu.pl/documents/3905854/144958699/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf/d7252dbc-5e2f-4109-aeac-088b2c4db4ef. (дата обращения 17.10.2020).
31. Дорошко М. С. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД / М. С. Дорошко, Н. В. Шпакова., 2011. – 204 с.
32. Е. О. Обичкина, Франция в поисках внешнеполитических ориентиров в постбиполярном мире, Москва, 2004, с. 98-99.
33. Европейский союз в Молдове, *Kommersant*. 2014. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/304394/Guide_RU_1_.pdf (дата обращения 13.10.2020).
34. Економіка Молдови зросла до рекордних 9%. URL: <http://economics.unian.ua/finance/897429-ekonomika-moldovi-zrosla-do-rekordnih-9.html> (дата звернення 24.10.2020).
35. Карас Е., Диалог Республіка Молдова – Европейський Союз по лібералізації вислового режиму. URL: http://www.conventia.md/data/files/12_raport_ecaras.pdf (дата обращения 27.10.2020).

- 36.Кемпе И., Молдова в контексте политики Европейского Союза, *Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale*, Chișinău, CCIN «Perspectiva», 1998.
- 37.Кирилэ В., Диалог о визовом режиме между Молдовой и ЕС: достижения, реальность и перспективы. URL: <http://ape.md/download.php?file=cHVibGljL3B1YmxpY2F0aW9ucy8xMTE2MTUyX21> (дата обращения 26.10.2020).
- 38.Концепция внешней политики Республики Молдова. URL: <http://www.iisr.ru/kvprm.html> (дата обращения 10.10.2020).
- 39.Мельничук Г. Участь міжнародного співтовариства у становленні державності Республіки Молдова / Г. Мельничук. – 2006. – С. 292–295.
- 40.Мельничук Г. Взаємини Республіки Молдова та Європейського Союзу (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. наук. статей. – Чернівці. – С.232-237.
- 41.Мельничук Г. Європейська безпека у контексті співпраці ЄС та НАТО // Людина-Світ-Культура. – 2004.
- 42.Мельничук Г. Зовнішньополітичні пріоритети Молдови в контексті проблем регіональної безпеки (др. пол. 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.) // Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів: Зб. наук. праць. – Чернівці, 2006. – С.316-335.
- 43.Мельничук Г. Международные организации и становление Республики Молдова // Высшее образование и исследования – пилоны общества, основанного на познании”. Международная конференція, посвящённая 60-летию образования Государственного университета Республики Молдова. – Кишинев, 2006. – С.57-60.
- 44.Мельничук Г. Нейтральні країни у світових військово-політичних інтеграційних процесах (на прикладі України і Молдови) // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2005. – С.184-187.

45. Мельничук Г. Проблеми участі України й Молдови в СНД // У двох томах. – Том 1: Історія України. Краєзнавство. – Чернівці, 2005. – С.346-351.
46. Мельничук Г. Республіка Молдова: шлях до міжнародного визнання (1991-1995 рр.) // Історична панорама: Зб. наук. статей ЧНУ. – Чернівці, 2007. – С.114-123.
47. Мельничук Г. Роль та інтереси України у придністровському конфлікті // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2006. – С.219-225.
48. Мельничук Г. Російська діаспора в Республіці Молдова // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2006. – С.170-173.
49. Мельничук Г. Співпраця Республіки Молдова з НАТО // Політологічні та соціологічні студії: Зб. наук. праць. – Тематичний випуск. Інтеграційні процеси сучасності. – Чернівці, 2006. – С. 264-277.
50. Мельничук Г. Украинско-молдовские отношения. – Кишинев, 2006. – С. 61-74.
51. Мельничук Г. Україна – Молдова: проблеми та перспективи двосторонніх відносин (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2004. – С.98-105.
52. Мельничук Г. Українська діаспора в Молдові // Буковинський журнал. – 2006. – №2. – С.75-84.
53. Мельничук Г. Зовнішня політика Молдови у 90-х рр. ХХ ст. // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці, 2004. – С.214-218.
54. Мельничук Г. Розпад СРСР та проголошення незалежності Республіки Молдова (1989-1991 рр.) // Р.Ф.Кайндль. Вікно в європейську науку. Чернівці, 2005. – С.94-102.
55. Миротворцы – гарант мира и стабильности в Приднестровье. URL: <http://www.peacekeeper.ru/ru/?module=news&action=view&id=16889> (дата обращения 07.11.2020).

56. Молдавия между ЕС и Россией. URL: <http://inosmi.ru/sngbaltia/2013/1030/214305404.html> (дата обращения 07.10.2020).
57. Мошняга В. «Республика Молдова и еврорегионы» // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), Chișinău: USM, Partea XIV. – 2000.
58. Мошняга В., Даний Т., Цуркану В., Общественное мнение Республики Молдова о внешней политике страны, *Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale*, Chișinău, CCIN «Perspectiva», 1998.
59. Мошняга В., Илащук Д., Спинеи Ф., Завтур А., Конфликт в Молдове: опыт этнополитологического анализа. – Кишинев, 1992.
60. Мошняга В., Руснак Г. «Приднестровское урегулирование после Стамбульского саммита: состояние и перспективы» // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), Chișinău: USM, Partea XIV. – 2000.
61. Нащочин О. М. Євроінтеграційні концепції в республіки періоду президентства Ф. Міттерана щодо країн центрально-східної Європи / О. М. Нащочин. // Гілея. – №93. – С. 422–423.
62. Опыт Молдовы и Сербии на пути к евроинтеграции. URL: http://rabkor.ru/columns/edu/2020/04/24/european_unio_experience_of_moldova_and_serbia/ (дата обращения 11.11.2020).
63. Отношения ЕС-Молдова в фактах и цифрах. 2020. URL: <https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-06/EAP%20FACTSHEET%20MOLDOVA%20RU.pdf> (дата обращения 09.11.2020).
64. Отношения Молдова – ЕС, *Правительство Республики Молдова*. URL: <https://mfa.gov.md/ru/content/otnosheniya-moldova-es> (дата обращения 27.10.2020).
65. Паламарчук О.М. Геополітичне положення України (сутність і основні риси) // Укр. географ. журнал. – 1994. – №3. – С. 40-61.

66. Пашалы П., Модель Гагаузии: общее и специфическое, От этнополитического конфликта к межнациональному согласию в Молдове. – Кишинев, 1998.
67. Политика Евросоюза в отношении стран постсоветского пространства в контексте евразийской интеграции, *РИСИ*. 2015. URL: <https://riss.ru/article/13393/> (дата обращения 17.11.2020)
68. Постановление Парламента Республики Молдова «О мерах по нормализации политической ситуации в Республике». – Кишинев, 1992.
69. Придністров'я під час військового конфлікту 1992. URL: <https://plus.obozrevatel.com/ukr/crime/01526-pridnistrovi-pid-chas-vijskovogo-konfliktu-1992-shozhist-iz-suchasnim-donbasom-razyucha.htm> (дата звернення 17.10.2020).
70. Про EU4Business. URL: <https://eu4business.eu/uk/about>. (дата звернення 12.11.2020)
71. Республіка Молдова. Загальна інформація. URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/mol/115.html (дата звернення 15.10.2020).
72. Сидорук Т. В. Десять років східному партнерству: час для перегляду / Т. В. Сидорук // Політичне життя. – 2018. – № 1. – С. 138-151.
73. Сидорук Т. В. Європейська політика сусідства як інструмент посилення безпеки на кордонах ЄС / Т.В. Сидорук // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – Вип. 19. – С. 402-411.
74. Сидорук Т. В. Східна політика Європейського Союзу на початку XXI ст. / Тетяна Сидорук. – С. 316–325.
75. Соглашение между Европейским Союзом и Республикой Молдова об упрощении выдачи виз. URL: http://www.chisinau.diplo.de/contentblob/1840194/Daten/142306/Acord_facilitare_eng.pdf (дата обращения 08.10.2020).
76. Солонарь В., Внешняя политика Молдовы: ограниченные возможности и суровые реальности внешнего мира, *Politica externă a Republicii Moldova*:

- aspecte ale securității și colaborării regionale, Chișinău, CCIN «Perspectiva», 1998.
- 77.Тэбырцэ И., Чуря К., Внешняя политика Республики Молдова в 2013 году – начало необратимости европейской интеграции. – 2014, с. 1-5.
- 78.Угода мерів – Схід. URL: <http://com-east.eu/uk/pro-nas/ugoda-meriv-shid/moldova/> (дата звернення 17.11.2020).
- 79.Хто насправді «гострить вила» на сусіда в Придністров'ї? 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/hto-naspravdi-gostryt-vyla-na-susida-v-prydnistrovyi/> (дата звернення 19.10.2020).
- 80.Чуря К. Парламентские выборы в Молдове – меньше ценностей и больше технологий. URL: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=4891#top (дата звернення 26.10.2020).
- 81.Шилова Р. Российско – молдавские торгово – экономические связи.. / Р. Шилова., 1998.
- 82.A hospital where patients get well faster. 2015. URL: <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/ourwork/inclusivegrowth/successstories/a-hospital-where-patients-get-well-faster.html> (last accessed 15.11.2020).
- 83.An Eastern European frozen conflict the EU got right, *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/transnistria-an-eastern-european-frozen-conflict-the-eu-got-right-moldova-russia-ukraine/>. (last accessed 16.11.2020).
- 84.Assessment of the EU – Moldova Action Plan Implementation: Environment and Sustainable Development / Executive Summary / Chisinau: Eco Tiras, 2009.
- 85.Association Implementation Report on Moldova. 2018. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/association_implementation_report_on_moldova.pdf (last accessed 28.10.2020).
- 86.Benazzo S. Gagauz Resist Moldova's Embrace of West. 2018 URL: <https://balkaninsight.com/2018/01/03/gagauz-resist-moldova-s-embrace-of-west-01-01-2018-1/> (last accessed 20.10.2020).

87. Cașu K. Relations between Moldova and the European Union. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324223071_Relations_between_Moldova_and_the_European_Union (last accessed 16.10.2020).
88. Cojocaru Gh. E., Politică externă a Republicii Moldova, Chișinău, 2001.
89. Cornea S. Realities and Consequences of the Territorial Autonomy based on Ethnic Criteria: the Case of Gagauzia, the Republic of Moldova. 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/274008574_Realities_and_Consequences_of_the_Territorial_Autonomy_based_on_Ethnic_Criteria_the_Case_of_Gagauzia_the_Republic_of_Moldova (last accessed 16.10.2020).
90. Council conclusions on the Republic of Moldova. 2016. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/15/fac-moldova-conclusions/> (last accessed 28.10.2020).
91. Economic analysis of Moldova. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/enlargement-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/moldova_en (last accessed 18.11.2020).
92. ENP Country Progress Report 2014 – Republic of Moldova. 2015. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_4682 (last accessed 30.10.2020).
93. EU – Moldova negotiations. URL: <http://www.soros.md/files/publications/documents/EU-Moldova%20Negotiations.pdf> (last accessed 10.10.2020)
94. EU approves €30 million disbursement in macro-financial assistance to the Republic of Moldova. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1309 (last accessed 18.11.2020).
95. EU relations with the Republic of Moldova, European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/moldova/?fbclid=IwAR0miO12uC7AURDGmyW0y5AEDjWeIBg9O-Px8l7YIy4TIORgqBqFU7xQ8BE> (last accessed 10.11.2020).

96. EU Role in the Republic of Moldova European Integration Within Eastern Partnership, *Econstor*. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/198470/1/ceswp-v08-i3-p410-425.pdf> (last accessed 20.10.2020).
97. EU4Moldova. URL: <https://www.eu4moldova.md/ru> (last accessed 15.10.2020).
98. Facts and figures about EU-Moldova relations. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/44401/685-annex-5-e-moldova-factsheet.pdf> (last accessed 27.10.2020).
99. Gheorghiu V. Moldova on the way to the European Union: distance covered and next steps to be done. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11870114.pdf>. (last accessed 03.11.2020).
100. International Crisis Group. Moldova's Uncertain Future // The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova / Ed. Daniel Hamilton, Gerhard Mangott. – Washington : Center for Transatlantic Relations, 2007. – P. 77-126.
101. Joint staff working document Association Implementation Report on Moldova, *European Commission*. 2019. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/40700/swd_2019_325_f1_joint_staff_working_paper_en_v10_p1_1045191.pdf (last accessed 10.11.2020).
102. Klipii I., Evoluția cadrului politic moldovenesc vis-a-vis de problema integrării europene, Moldova și integrarea europeană, Institutul de Politici Publice, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2001.
103. Kostanyan H. Why Moldova's European integration is failing, *CEPS* commentary. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/196230/EU-Moldova%20formatted.pdf> (last accessed 17.10.2020).
104. Mangott G. Deconstructing a Region / Gerhard Mangott // The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova / Ed. Daniel Hamilton, Gerhard Mangott. – Washington : Center for Transatlantic Relations, 2007. – P. 261-286.
105. Memorandum of understanding between the European Commission, the Government of the Republic of Moldova, and the Government of Ukraine on the

- European Commission Border Assistance Mission to the Republic of Moldova and to the Ukraine. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.eubam.org/files/memorandum_of_understanding_en.pdf
106. Minister Lajčák attended the Friends of Moldova Group held in Brussels. 2013. URL: https://www.mzv.sk/web/en/news/detail/-/asset_publisher/oLViwP07vPxv/content/minister-lajcak-attended-the-friends-of-moldova-group-held-in-brussels/10182?p_p_auth=5ri6FBAS&_101_INSTANCE_oLViwP07vPxv_redirect=%2Fweb%2Fen%2Fnews%2Fminister_activities%3Fstrana%3D141. (last accessed 17.10.2020)
107. Moldova Energy and Biomass Project. URL: https://ec.europa.eu/budget/euprojects/moldova-energy-and-biomass-project_en (last accessed 17.11.2020).
108. Montesano F. The Europeanisation of Moldova: Is the EU on the Right Track? / F. Montesano, T. Toghiani, W. Zweers, *Clingendael Report*. – 2016. URL: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Clingendael%20Report%20The%20Europeanisation%20of%20Moldova%20-%20July%202016.pdf>. (last accessed 10.10.2020)
109. Nigent N. The government and politics of the European Union. – New-York: Ed. Palgrave macmillan, 2003
110. Overcoming Outcomes of the Conflicts in the Post-communist World: Lessons for Ukraine, ed. S. Gerasymchuk, Kyiv, SSS Group, 2013.
111. People and corruption: europe and central asia, *Transparency International*. 2016. URL: https://images.transparencycdn.org/images/2016_GCB_ECA_EN.pdf (last accessed 29.10.2020).
112. Popescu N. The EU in Moldova – settling conflicts. 2005. URL: https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/ISS_EU_occ60.pdf (last accessed 30.10.2020)

113. Progress report on the implementation of the republic of Moldova – European Union Association agenda. 2016. URL: <http://dcfta.md/uploads/0/images/large/progress-report-on-eu-moldova-association-agenda-march-2016.pdf> (last accessed 27.10.2020).
114. Rinna T. Moldova, the EU and the Gagauzia Issue. 2014. URL: http://neweasterneurope.eu/old_site/articles-and-commentary/1097-moldova-the-eu-and-the-gagauzia-issue. (last accessed 16.11.2020).
115. Rosamond B. Theories of European Integration / B. Rosamond. – New-York, 2000.
116. Secieru S. Moldova on the path to Europe: not yet irreversible. 2014. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1007/s12290-014-0289-3> (last accessed 17.10.2020).
117. Secieru S. Transnistria Zig-zagging towards a DCFTA / Stanislav Secieru // Transnistria / Stanislav Secieru.. – C. 2–3.
118. Shushkevich A. Demokratizatsiya / A. Shushkevich., 1991. – 328 c.
119. Sirbu O. Review – Cross Border Cooperation Development of European Union with Russia, Belarus, Ukraine and Moldova (2004-2010), *Maribor: Iscomet, Institute for Ethnic and Regional Studies*. 2012. URL: <http://www.iscomet.org> (last accessed 23.10.2020).
120. Smith K. Enlargement, the neighborhood and European order / Karen Smith // International Relations and the European Union. – Oxford : Oxford University Press, 2011.
121. Studiul opiniei publice, *CIVIS*. 2015. URL: https://ipp.md/old/public/files/Barometru/BOP_11.2015_anexa.pdf (last accessed 27.10.2020).
122. Support to Confidence Building Measures Programme (I-II) Description. URL: https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/operations/projects/inclusive_growth/proiecte-finalizate/sus_inerea-m_surilor-de-promovare-a_increderii--i-ii-.html (last accessed 29.10.2020).

123. Support to Confidence Building Measures Programme (III) URL: https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/operations/projects/inclusive_growth/proiecte-finalizate/confidence-building-measures-programme/ (last accessed 15.11.2020).
124. The European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. URL: <http://eubam.org/>. (last accessed 27.10.2020)
125. The Moldovan Banking Scandal, *CCECC*. URL: <https://www.ccecc.md/the-moldovan-banking-scandal/> (last accessed 06.11.20).
126. The Republic of Moldova and the EU. 2016. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/moldova/1538/republic-moldova-and-eu_en. (last accessed 15.10.2020)
127. The two big factors that could shift the status quo on Transnistria. 2015. URL: <https://russia-direct.org/opinion/two-big-factors-could-shift-status-quo-transnistria> (last accessed 17.11.2020).
128. Three Eastern Partnership neighbours: Ukraine, Moldova and Belarus URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/171/three-eastern-partnership-neighbours-ukraine-moldova-and-belarus> (last accessed 06.11.20).
129. Trade picture of Moldova. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (last accessed 11.11.2020).
130. Transnistria: Dilemmas of Peaceful Settlement, *RIAC*. 2016. URL: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/pridnestrove-dilemmy-mirnogo-uregulirovaniya/> (last accessed 18.11.2020).
131. Voytyuk O. Perspektywa stosunków Mołdawii z Unią Europejską w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i programu Partnerstwa Wschodniego na tle aktualnej sytuacji geopolitycznej / Oksana Voytyuk. – 2014. URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2971/1/Studia_Podlaskie_22_Voytyuk.pdf?fbclid=IwAR0miO12uC7AURDGmyW0y5AEDjWeIBg9O-Px8l7YIy4TIORgqBqFU7xQ8BE (last accessed 05.10.2020).

132. Why Moldova's European integration is failing. 2016. URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/why-moldovas-european-integration-failing/> (last accessed 08.11.2020).
133. Wróbel J. The European Union and Moldova, *CES Studies* URL: http://pdc.ceu.hu/archive/00002229/01/eu_and_md.pdf?fbclid=IwAR0ozlFqB4JTK66xTaPbBO3dGDR_ymn0rZ9DR5yKwPeAGtupptMAh-t5r5k. (last accessed 15.10.2020)
134. 20 Deliverables for 2020: Bringing tangible results for citizens. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/31690/eap-generic-factsheet-digital.pdf> (last accessed 10.11.2020).
135. 20 РЕЗУЛЬТАТОВ К 2020 ГОДУ Мониторинг: состояние дел на февраль 2020 года. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-06/Monitoring%20Spring%202020%2020Deliverables%20for%202020_RU_NK.pdf (дата обращения 10.11.2020).

ДОДАТКИ**Додаток А¹¹⁶**

Рейтинг Молдови серед інших країн світу за показником процвітання

Рік	Місце
2009	92
2010	91
2011	91
2012	87
2013	88
2014	88
2015	86
2016	85
2017	88
2018	88
2019	81

¹¹⁶ THE LEGATUM PROSPERIT. URL: <https://www.prosperity.com/rankings> (last accessed 10.11.2020).

Рейтинг Молдови серед інших країн світу за показником
конкурентоспроможності.

Рік	Місце
2011	94
2012	93
2013	87
2014	89
2015	82
2016	84
2017	87
2018	88
2019	88

¹¹⁷ Moldova Competitiveness Rank. URL: <https://tradingeconomics.com/moldova/competitiveness-rank> (last accessed 10.11.2020).

Торгівля послугами 2016-2018, мільярди євро

Рік	Імпорт ЄС	Експорт ЄС	Баланс
2016	0,4	0,5	0,1
2017	0,5	0,4	0
2018	0,5	0,4	-0,1

Торгівля товарами 2017-2019, мільярди євро

Рік	Імпорт ЄС	Експорт ЄС	Баланс
2017	1,6	2,4	0,8
2018	1,8	2,7	0,9
2019	1,8	2,9	1,2

¹¹⁸ Trade picture of Moldova. 2020. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (last accessed 11.11.2020).

Програма з економічного розширення можливостей центральних регіонів в
Республіці Молдова

Сектор:	Економіка та розвиток бізнесу
Фінансування ЄС:	23 500 000,00 євро
Тривалість:	2019-2024
Статус:	Поточний
Опис:	Програма спрямована на посилення економічної, територіальної та соціальної згуртованості в Республіці Молдова шляхом сприяння стійкому та інтегрованому місцевому соціально-економічному зростанню та покращенню рівня життя громадян у так званому «мікрорегіоні» область Унгені та Кагул.
Спрямування:	Громадяни та місцеві громади в районі Унгені та Кагул.
Очікувані результати:	Інституційні спроможності органів місцевого самоврядування з мікрорегіонів Кагул та Унгень будуть збільшені для підтримки реалізації стратегії соціально-економічного розвитку, що відповідає місцевим стандартам, для інтегрованого місцевого зростання та розвитку; Поліпшення та ширше залучення зацікавлених сторін до планування та моніторингу стратегії соціально-економічного розвитку;

¹¹⁹ EU Focal Regions: Cahul and Ungheni, inclusive economic empowerment of focal regions in the Republic of Moldova. URL: <https://www.eu4moldova.md/en/content/eu-focal-regions-cahul-and-ungheni-inclusive-economic-empowerment-focal-regions-republic> (last accessed 13.11.2020).

Поглиблене партнерство між зацікавленими сторонами місцевого розвитку у мікрорегіонах Кагула та Унгені;

Громадяни з мікрорегіонів Кагул та Унгень отримають вигоду від підвищення якості та доступності надання державних послуг та підвищення ефективності роботи місцевих комунальних служб;

Мікрорегіони Кахул та Унгені підвищать свою територіальну конкурентоспроможність та стануть більш привабливими для інвестицій, створення робочих місць та підприємництва;

Економіки мікрорегіонів Кахула та Унгені будуть застосовувати розумний підхід до розвитку економічної спеціалізації та підвищуватимуть ділові показники своїх ключових секторів економіки

Зобов'язання та платежі за гранти макрофінансової допомоги та виплати позик
країнам «третього світу» у 2018-2020 (євро)

	2018	2019	2020 (планується)
Асигнування на отримання грантів у бюджет	42 086 000	27 000 000	20 000 000
Нерозподілені бюджетні асигнування	31 677 323	26 874 100	19 500 000
Асигнування на виплату грантів у бюджет	42 086 000	27 000 000	27 000 000
Макрофінансова допомога Молдові	-	10 000 000	30 000 000
Невикористані асигнування на виплати грантів	36 983 867	16 695 051	-8 000 000
Виплати позик:			
Грузія	15000000	-	20000000
Туніс	-	300000000	-
Україна	500000000	-	500000000
Йорданія	-	1000000	3000000
Молдова	-	20000000	40000000
COVID-19	-	-	3000000000
Усього:	515 000 000	420 000 000	3 860 000 000

¹²⁰ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the implementation of macro-financial assistance to third countries in 2019, *European Commission*. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0296&from=EN#page=8&zoom=100,102,413> (last accessed 13.11.2020).